

Amsterdam, 15 oktober 2009
In opdracht van PAO Amsterdam

De Amsterdamse arbeidsmarkt en de recessie *revisited*

Actualisering d.d. oktober 2009

P.A. Risseeuw
M. Kerste
J.J.M. Theeuwes

seo economisch onderzoek

“De wetenschap dat het goed is”

SEO Economisch Onderzoek doet onafhankelijk toegepast onderzoek in opdracht van overheid en bedrijfsleven. Ons onderzoek helpt onze opdrachtgevers bij het nemen van beslissingen. SEO Economisch Onderzoek is gelieerd aan de Universiteit van Amsterdam. Dat geeft ons zicht op de nieuwste wetenschappelijke methoden. We hebben geen winstoogmerk en investeren continu in het intellectueel kapitaal van de medewerkers via promotietrajecten, het uitbrengen van wetenschappelijke publicaties, kennisnetwerken en congresbezoek.

SEO-rapport nr. 2009-59

ISBN 978-90-6733-518-8

Copyright © 2009 SEO Amsterdam. Alle rechten voorbehouden. Het is geoorloofd gegevens uit dit rapport te gebruiken in artikelen en dergelijke, mits daarbij de bron duidelijk en nauwkeurig wordt vermeld.

Inhoudsopgave

Voorwoord	i
Samenvatting	iii
1 Conclusies en beleidsimplicaties	1
2 Ontwikkelingen na april 2009	7
2.1 De wereld, het eurogebied en Nederland	7
2.2 Amsterdam	10
3 De cijfers van Amsterdam	13
3.1 Bedrijvigheid (KvK)	14
3.2 Werkloosheid (UWV)	15
3.3 Bedrijven, banen en werkenden (O+S)	19
3.4 Verschuivingen op de arbeidsmarkt	24
3.5 Wie krijgt de klappen in de financiële sector?	28
4 Prognoses voor de Amsterdamse arbeidsmarkt	31
4.1 Uitgangspunten	31
4.2 Prognose.....	32

Voorwoord

Dit rapport is een vervolg op het in april 2009, op de Eerste Amsterdamse Arbeidsmarkttop, gepresenteerde rapport *De Amsterdamse arbeidsmarkt en de recessie*.¹ Het ten behoeve van dat onderzoek ontwikkelde sectormodel is verder aangescherpt, en gevoed met nieuwe cijfermateriaal aangaande de Nederlandse en de Amsterdamse economie. Zodoende ontstaat een beeld van hoe de recessie op de Amsterdamse arbeidsmarkt landt, of beter gezegd: verwacht wordt te zullen landen.

Het onderzoek dat ten grondslag ligt aan dit rapport is geïnstigeerd en begeleid door het Platform Arbeidsmarkt en Onderwijs (PAO) Amsterdam. Ten behoeve van de analyse werd gebruik gemaakt van een veelheid aan kwantitatieve en kwalitatieve bronnen, waarvan de dienst O+S van de Gemeente Amsterdam speciale vermelding behoeft. Onze dank gaat uit naar alle partijen die, in welke vorm dan ook, bijdroegen aan de totstandkoming van dit rapport.

oktober 2009

Peter Risseeuw

¹ P.A. Risseeuw & J.J.M. Theeuwes, 2009, *De Amsterdamse arbeidsmarkt en de recessie*, SEO-rapport 2009-22, Amsterdam: SEO Economisch Onderzoek, in opdracht van PAO Amsterdam.

Samenvatting

Ondanks een teruglopende omzet bij de bedrijven, heeft de recessie tot dusver weinig merkbare sporen in Amsterdam achtergelaten. Het aantal banen is in de eerste helft van 2009 zelfs licht toegenomen, evenals het aantal werkzame Amsterdammers. De verwachte (snelle) toename van de werkloosheid heeft zich daarmee (nog) niet gemanifesteerd. De banengroei is het saldo van baanverlies in vooral de financiële en zakelijke dienstverlening, en een groei in de sectoren advies en onderzoek, cultuur, sport & recreatie en de zorg. Het baanverlies concentreert zich in het midden- en kleinbedrijf, terwijl het aantal zzp'ers spectaculair toeneemt. Ook per sector wijken de ontwikkelingen in Amsterdam af van het beeld in de rest van Nederland.

We concluderen dat de bedrijven in Amsterdam de teruglopende omzet niet direct omzetten in banenreductie: ze proberen de crisis 'uit te zitten', deels door de werktijdfactor van werknemers (tijdelijk) terug te schroeven. Bij de mensen die hun baan in de financiële sector verloren hebben, zijn er bovenproportioneel veel met een hogere opleiding, in de leeftijdsgroep 45-54. Deze groep zoekt in eerste instantie de oplossing in het ondernemerschap: ze melden zich eerder als zzp'er bij de Kamer van Koophandel dan bij het UWV voor een bemiddelingstraject. Schoolverlaters zijn –opmerkelijk genoeg– nog niet te zien in de werkloosheidsstatistieken. Er zijn aanwijzingen dat velen, over de hele linie, hebben gekozen voor een verlenging van de onderwijs carrière. Hiervoor is echter nog geen cijfermatige onderbouwing beschikbaar.

De vooruitzichten voor de situatie op de arbeidsmarkt zijn niettemin niet positief. Het CBS rapporteert landelijk een oplopende werkloosheid, en het CPB handhaaft zijn prognoses voor een verder sterk stijgende werkloosheid, ook nu internationaal de bodem van het dal bereikt lijkt te zijn. Zelfs als de wereldhandel weer aantrekt, zullen de gevolgen op de arbeidsmarkt lang voelbaar zijn. Het is daarom niet te verwachten dat de 'uitzitsstrategie' van bedrijven op langere termijn houdbaar is.

De courante prognoses voor de ontwikkeling van de omzet van het CPB en andere instanties, aangevuld met aangescherpte prognoses over de snelheid waarmee bedrijven een terugval in de productie vertalen in reductie van banen, geven doorberekend naar Amsterdamse verhoudingen, een verwachte stand van de werkloosheid van 27.550 eind 2009 en 38.100 eind 2010. Het ligt in de lijn der verwachting dat vooral de jeugdwerkloosheid in het vierde kwartaal van 2009 en in 2010 sterk zal oplopen.

1 Conclusies en beleidsimplicaties

De economie van Amsterdam is tot dusver redelijk stormbestendig gebleken. De sectorstructuur (veel diensten, een grote kwartaire sector, weinig industrie) en de gezonde positie van de Amsterdamse economie aan de vooravond van de recessie, dragen er aan bij dat bedrijven hun teruglopende omzet niet direct vertalen in banenreductie. Hoewel de werkloosheid licht oploopt, is er nog geen sprake van schrikbarende cijfers.

We zien zelfs een lichte banengroei in een aantal sectoren, die deels veroorzaakt wordt door uitruil met andere, krimpende sectoren, met name de financiële sector. De banengroei in de zorg wordt, dankzij een groeiende vraag in die sector, verwacht structureel te zijn. Het meeste banenverlies tot dusver stamt uit de financiële sector, waar relatief veel mensen met een hogere opleiding, in de leeftijdsgroep van 45 tot 54 (die veelal buiten Amsterdam wonen) getroffen zijn. Een deel van deze groep zoekt in eerste instantie de oplossing in het ondernemerschap: ze melden zich eerder als zzp'er bij de Kamer van Koophandel. Hoewel onduidelijk is of hier sprake is van succesvol ondernemerschap, is dit een gunstige ontwikkeling. Immers, bij de aanpak van werkloosheid geldt het adagium dat activeren, met een snelle aanpak, essentieel is. Ondernemerschap is in dat verband een krachtige vorm van zelfactivering.

Hoewel gevreesd wordt voor een sterk oplopen van de jeugdwerkloosheid, komen de schoolverlaters nog niet in grote aantallen terug in de werkloosheidsstatistieken. Er zijn aanwijzingen (maar nog geen harde cijfermatige onderbouwing) dat velen over de hele linie hebben gekozen voor een verlenging van de onderwijsloopbaan. Ook deze ontwikkeling is gunstig. Als de jongere generatie nu investeert in extra kennis en vaardigheden, betaalt dat zich later terug, voor henzelf en voor de samenleving. We komen uit een periode van krapte op de arbeidsmarkt, en die krapte zal na de crisis terugkeren, ook als we uitgaan van een 'normale' herstelperiode van vier à vijf jaar.

Voor de korte termijn biedt dat perspectief echter weinig soelaas. De prognoses voor de arbeidsmarkt zijn somber. Dat de storm dit jaar nog ferm zal aanwakkeren, en volgend jaar voluit zal waaien, is onvermijdelijk. Ook als Amsterdam er beter doorheen komt dan de rest van Nederland, zal de werkloosheid sterk oplopen, en dreigen er grote groepen buiten de boot te vallen. De schoolverlaters die kiezen voor een jaartje extra, zullen zich in 2010 op de arbeidsmarkt melden, in een tijd dat volgens de courante prognoses de werkloosheid veel hoger zal zijn dan nu het geval is. De zorg, het onderwijs en in mindere mate de overheid, worden nu gezien als sectoren met groeipotentie, die oplopende werkloosheid in zekere mate kunnen bufferen. Op niet te lange termijn zullen de inkomsten van de overheid echter terugvallen, en zal het stimuleringsbeleid dat nu bestaat worden ingeperkt.

Er ligt dus een uitdaging voor de overheid, het onderwijs en het bedrijfsleven om de zelfredzaamheid van mensen, en de bereidheid om in hun eigen toekomst te investeren passend te ondersteunen. Het onderwijs moet geëquipeerd zijn om grotere aantallen scholieren te accommoderen, en het belang van stageplaatsen en andersoortige leerwerkplekken is groter dan ooit.

Met welke ontwikkelingen moeten beleidsmakers verder rekening houden? We baseren ons mede op een recente studie van de OECD (2009), waarvan we de algemene beleidsconclusies doorvertalen naar de situatie in Amsterdam en de implicaties voor het arbeidsmarktbeleid.²

Versterken sociaal vangnet

Een belangrijk gevaar van de huidige recessie is dat de werkloosheid op een structureel hoger niveau komt te liggen, een schrikbeeld dat bekend is uit eerdere recessies. Voor een deel van de werklozen is beleid gericht op een spoedige begeleiding naar nieuw werk de meest efficiënte strategie, voor een andere groep ligt de nadruk op het voorkomen van demoralisering en het verlies van aansluiting met de arbeidsmarkt. Ten tijde van een recessie neemt het aandeel van de tweede groep toe ten opzichte van de eerste groep. Met de verwachte werkloosheidsstijging in het achterhoofd, is het zorg dragen voor een adequaat sociaal vangnet van groot belang. Hiermee wordt voorkomen dat werklozen financieel tussen wal en schip vallen, en wordt bovendien het inzakken van de consumptieve bestedingen gedempt. Het is belangrijk dat hierbij rekening wordt gehouden met groepen die een minder sterke aanspraak op werkloosheidsuitkeringen kunnen doen, zoals partimers en mensen met een tijdelijk contract. Het verdient overweging om het sociaal vangnet voor deze groepen te versterken, onder voorwaarde van een gelijktijdige investering in kennis en vaardigheden, en voor zover dat een reële eis is actief zoekgedrag op de arbeidsmarkt.

In Amsterdam is het aantal flexibele banen tot dusver op peil gebleven; er vindt wel een verschuiving plaats van grotere naar kleinere deeltijdbanen. Vooralsnog lijken de consequenties voor deze groepen dus nog beperkt. Verwacht mag worden dat deeltijdwerkers en uitzendkrachten tot de kwetsbare groepen horen.

Absorptie van een dalende vraag naar arbeid

Bedrijven met een dalende vraag naar arbeid kunnen kiezen voor het verlagen van het aantal werkuren per werknemer, of het verlagen van het aantal werknemers. De eerste aanpak voorkomt vernietiging van opgebouwd menselijk kapitaal, leidt tot lagere kosten voor de werknemers, onder andere doordat de relatie met de arbeidsmarkt in stand blijft, en voorkomt verwatering van vaardigheden. Beleid gericht op het stimuleren van een daling van het aantal werkuren, zoals de deeltijd-WW, is echter niet per definitie de meest efficiënte oplossing. Immers, vanuit concurrentieperspectief kansloze banen kunnen beter verdwijnen dan verkleind worden. Beleid mag geen belemmering vormen voor de herallocatie van productiefactoren van krimp- naar groeisectoren. In een tijd van kortdurende, bedrijfstakspecifieke, krimp kan vermindering van het aantal werkuren een goed instrument zijn. Bij een brede en diepe recessie is dit instrument minder geschikt, behalve als tijdelijke overbrugging om de piek in de werkloosheid te dempen. Een heldere afbakening van doel en periode is essentieel.³

In Amsterdam heeft een verschuiving plaatsgevonden van grote naar kleine deeltijdbanen. Het aantal voltijdbanen nam echter toe. Vooralsnog lijken bedrijven zelf dus eerder te kiezen voor het zo lang mogelijk uitzingen van de crisis met het huidige werknemersbestand, dan voor ontslagen. In de groei van het aantal banen zit echter ook een ontwikkeling richting zzp-schap. Functioneel

² OECD (2009), *OECD Employment Outlook: Tackling the jobs crisis*.

³ Deeltijd-WW is een relatief kleinschalig instrument, met een landelijk gebruik per eind juni van 19.000 (bericht CBS, september 2009).

heeft dat vergelijkbare kenmerken als deeltijd-WW, immers, het dient (deels) als overbruggingsmechanisme.

Amsterdam telde eind vorig jaar ruim 42.000 zelfstandigen zonder personeel, in de meest ruime zin des woords, dat wil zeggen inclusief middenstanders zonder personeel, waaronder ook detailhandelaren en horeca-exploitanten. Dat aantal is in een half jaar met meer dan 5.000 opgelopen, vooral in de sectoren advies & onderzoek en de culturele/creatieve sector (ieder circa 2.000). Als het patroon uit de eerste helft van 2009 zich de komende anderhalf jaar voortzet, zal dit aantal verder oplopen. Deze groep bestaat voor een aanzienlijk deel uit hoger opgeleiden in de leeftijd tussen 25 en 54 jaar, afkomstig uit de financiële sector, dat wil zeggen mensen die tot dusver nooit als doelgroep van arbeidsmarktbeleid beschouwd zijn. De vrees bestaat dat de nieuwe zzp'ers meer gedwongen dan geroepen ondernemers zijn, waarvan grote aantallen niet in staat zullen zijn om als ondernemer voor een duurzame bestaansopbouw te zorgen. Dat betekent (i) op termijn een aanzienlijke hoeveelheid extra werklozen in het verschiet en (ii) dat deze groep nu al min of meer onzichtbaar het contact met de arbeidsmarkt dreigt te verliezen.

Het is van belang om deze groep niet uit het oog te verliezen. Daarbij horen vragen als: *in hoeverre is sprake van daadwerkelijke werkgelegenheid?* en *In welke mate zijn deze zzp'ers in staat een volwaardig inkomen te verwerven?* en *Welke deel van deze groep mogen we op (welke) termijn in de werkloosheidsstatistieken verwachten – mogelijk afhankelijk van hoe lang de crisis aanhoudt?* Op basis van deze inzichten kan concreet beleid worden ingericht, ten eerste om de risicogroepen binnen het beleidsveld te trekken en ten tweede om hen te faciliteren bij de invulling van het ondernemerschap, dan wel bij begeleiding (terug) naar een baan in loondienst.

Aansluiting met de arbeidsmarkt

Het in stand houden van de aansluiting die werklozen hebben met de arbeidsmarkt is essentieel. De link tussen werk zoeken, en andere gerelateerde activiteiten, en het krijgen van een uitkering blijft hierbij een uiterst bruikbaar instrument. Dit proces vraagt om een kundige begeleiding van en activiteiten voor werklozen. De OECD concludeert dat de bestedingen hieraan in het verleden veelal geen gelijke tred hebben gehouden met de stijging van het aantal werklozen. Een van de redenen hiervoor is dat opschaling, in activiteiten en begeleidend personeel, tijd vraagt. Voorbereiding van dit proces is daarom van belang. In de zijlijn speelt hier nog de vraag of het inschakelen van private partijen in dit proces te managen is, in licht van de noodzakelijke opschaling.

Een recessie vraagt om een grotere focus op training en educatie. Hoewel het alleen al vanuit psychologisch oogpunt zaak is om het begeleidingsproces richting een nieuwe baan overeind te houden, zal het gebrek aan banen de slagingskans verkleinen. In een dergelijke situatie is training een waardevol alternatief, waarmee werklozen hun inzetbaarheid en hun arbeidsproductiviteit voor na de crisis vergroten.

In Amsterdam (maar ook elders) betekent dat, dat het UWV en andere betrokken partijen zich kunnen opmaken voor een flinke uitbreiding van het takenpakket: het gaat niet alleen om meer klanten (bijna een verdubbeling ten opzichte van de uitgangssituatie), het gaat ook om andersoortige diensten. Trainings- en educatietrajecten vergen andere kennis, een andere benadering en een andere infrastructuur dan bemiddelingstrajecten.

Sectoren

De Amsterdamse economie is vooral een dienstverlenende economie, met een aanzienlijke werkgelegenheid in zowel *profit*-sectoren (financiële en zakelijke dienstverlening, de creatieve sector) als *not-for-profit*-sectoren (overheid, zorg, onderwijs, cultuur). Met name de zakelijke dienstverlening behoort tot de meest cyclische sectoren. De *financiële sector*, die normaliter niet behoort tot de kwetsbare sectoren, staat thans aan het begin van de recessie. In de financiële en zakelijke dienstverlening is de banenreductie aanzienlijk, en we gaan er van uit dat dat proces door zal zetten. Om op langere termijn in deze sectoren een toonaangevend profiel te behouden, is het voor Amsterdam belangrijk om ook in een tijd van recessie de bedrijvigheid gaande te houden, en te zorgen dat de mensen die (tijdelijk) hun baan verliezen, of zich als zzp'er op een andere sector richten, hun kennis en vaardigheden niet verliezen. De financiële sector bevindt zich nu in een tijd van onzekerheid, maar de ontwikkelingen staan niet stil. De sector is erbij gebaat, dat indien en zodra de vraag naar werk weer aantrekt, er ook een gekwalificeerd aanbod van arbeid is. Het is zaak om de kennis van oud- en potentiële werknemers in de financiële sector niet teloor te laten gaan. Het inschakelen van de kennisspelers voor de financiële sector (zoals het Holland Financial Centre en de Duisenberg School of Finance) ligt daarbij voor de hand.

Kwetsbare groepen

Jongeren, immigranten en laaggeschoolden (vaak ook werknemers met tijdelijke contracten) zijn de meest kwetsbare groepen als de werkloosheid stijgt.⁴ Zeker voor deze groepen moet het risico van demoraliseren worden voorkomen. Het principe van wederzijdse verplichtingen (een uitkering onder voorwaarde dat naar werk wordt gezocht) kan hier enigszins worden versoepeld, ten faveure van het stimuleren van de arbeidsvraag.

In hoeverre het ook door de OECD gesuggereerde instrument van gesubsidieerd werk, en/of extra banencreatie in de publieke sector, de goede weg is, staat nog te bezien. Deze kan weg kan zeker heilzaam zijn bij het activeren van zeer kwetsbare groepen, maar het is ongewenst dit beleid structureel te maken. Als voor de inzet van dit instrument wordt gekozen, dan vanuit een selectief uitgangspunt, specifiek gericht op (zeer) kwetsbare groepen, en gedefinieerd als een tijdelijk instrument, dat zodra het niet meer nodig is weer kan worden ontmanteld.

Leeftijdsgroepen

Een oplopende werkloosheid kan veroorzaakt worden door een toename van het aantal ontslagen (instroom) en/of een afname van het aantal mensen dat een baan vindt (uitstroom). De OECD constateert dat de instroom vooral ouderen betreft, terwijl de uitstroom vooral uit jongeren bestaat. De categorie daartussen laat een ambigu beeld zien. Voor beleidsmakers betekent dit het verschil tussen ervaren krachten met lang opgebouwde uitkeringsrechten, maar zonder ervaring in het vinden van een nieuwe baan, en flexibele jongeren die geconfronteerd worden met moeilijkheden in het switchen tussen banen.

In Amsterdam is het vooralsnog vooral de middengroep waar de klappen vallen (dat wil zeggen: vooral in de financiële sector). Zodra het verwachte banenverlies in de horeca en de handel zich voltrekt, mogen we werkloosheid onder jongeren verwachten. Jongeren zijn bijzonder kwetsbaar tijdens een economische neergang. Het gevaar bestaat dat zij door hun gebrek aan ervaring en de

⁴ De conjuncturele gevoeligheid is volgens de OECD een factor 2,5 groter dan voor banen met vaste contracten. Ook voor zelfstandigen geldt een hogere cycliciteit dan voor permanente banen.

lage kosten bij ontslag verdrongen zullen worden. Zij lopen het risico de aansluiting met de arbeidsmarkt te verliezen, zeker als ze deze ondergeschoold betreden. Beleid gericht op adequate scholing moet sterk geïntensiveerd worden. Daarnaast moeten jongeren toegang krijgen tot arbeidsmarktprogramma's, ook als zij formeel nog geen recht hebben op uitkeringsregelingen.

Er zijn, op basis van aantallen inschrijvingen, sterke aanwijzingen dat een grote groep jongeren –voor wie de studie per 2009 eindigt– langer onderwijs zal blijven volgen. Dit is een gunstige ontwikkeling. Het is wel zaak dat de extra investeringen in scholing rendabel uitpakken. Het actief monitoren en aanpakken van voortijdige uitval hoort daarbij. Op het moment van het reguliere uitstromen, dus in de zomer van 2010, zal de arbeidsmarkt weinig tot geen mogelijkheden bieden om deze groep op te nemen. De normale instrumenten om schoolverlaters naar de arbeidsmarkt te geleiden zullen dan geïntensiveerd moeten worden.

Opleidingsniveau

Verdringing van lager opgeleiden door hoger opgeleiden is een normaal fenomeen in tijden van teruggang. Verdringing heeft verschillende gevaren: het leidt er toe dat het in plaats van de meest zelfredzamen de minst zelfredzamen zijn, die in de werkloosheid geraken, een groep die de laagste kans op een succesvolle terugkeer heeft. Een ander probleem van verdringing is dat hoger opgeleiden werkzaamheden onder hun niveau verrichten, waardoor ze interen op hun kennis- en vaardighedenniveau. Dat is op langere termijn fnuikend voor hen zelf, maar ook voor het gemiddelde kennis- en vaardighedenniveau van de hele beroepsbevolking, en daarmee voor het innovatief vermogen en de concurrentiekracht van de gehele regio.

In Amsterdam lijkt inderdaad sprake te zijn van een begin van verdringing van lager opgeleiden. Gezien de sectoren waar de crisis neerslaat, verwachten we dat de Amsterdamse crisis uiteindelijk mede de crisis van de hoger opgeleiden wordt. Dat betekent een hoger risico van verdringingseffecten, doordat het baanverlies hoger in de opleidingskolom ingrijpt.

Het is aannemelijk dat inspanningen om hoger opgeleiden aan het werk te krijgen tijdens de huidige recessie een grotere slagingskans hebben dan bij andere kwetsbare groepen. Deze afweging kan meegenomen worden in het inzetten van verschillende soorten beleidsinstrumenten. Voor bijvoorbeeld laaggeschoolden kan dan eerder gedacht worden aan stimuleren van de arbeidsvraag, terwijl voor hoogopgeleiden de aanpak van wederzijdse verplichtingen, inclusief bijbehorende activiteiten, kan worden geïntensiveerd. Voor deze laatste groep is het ook zaak gericht de gang naar bemiddeling te faciliteren, om te voorkomen dat de groep nodeloos lang buiten het beleidsveld blijft.

2 Ontwikkelingen na april 2009

2.1 De wereld, het eurogebied en Nederland

De wereldeconomie lijkt op te krabbelen uit een pittige recessie. FED-president Bernanke heeft zich op 16 september 2009 voorzichtig positief uitgelaten, en ook het IMF ziet in zijn meest recente voorspelling lichtpuntjes: op basis van een sterker vierde kwartaal in 2009 voorspelt het IMF voor 2010 een groei van de wereldeconomie van 2,5%.⁵ Dit is 0,6 procentpunt hoger dan de voorspelling voor 2010 die het IMF in april eerder dit jaar deed uitgaan.⁶ Die lichtpuntjes zijn geen aanleiding voor een jubelstemming. Het herstel zal instabiel en traag zijn, en de financiële sector blijft een zorgenkind. De overheden krijgen van het IMF weliswaar een pluim voor hun ingrijpen, waarmee zij de onrust in de financiële sector enigszins bezworen hebben, maar nu dient de volgende uitdaging zich aan: de publieke ondersteuning van de economie blijft van vitaal belang, maar moet waar mogelijk ook weer worden afgebouwd.

Mondiaal gezien dragen vooral de opkomende en ontwikkelingseconomieën in positieve zin bij. Voor het eurogebied wordt, na een forse krimp in 2009, ook voor 2010 nog een lichte krimp voorspeld. Tabel 1 geeft de cijfers weer.

Tabel 1 Groei wereldeconomie 2008-2010

Jaar-op-jaar groei output (%)	Ramingen per juli 2009			Verschil met ramingen per april 2009 (in p.p.)	
	2008	2009	2010	2009	2010
Wereld	3,1	-1,4	2,5	-0,1	0,6
• Verenigde Staten	1,1	-2,6	0,8	0,2	0,8
• Euro gebied	0,8	-4,8	-0,3	-0,6	0,1
• Opkomende economieën	6,0	1,5	4,7	-0,1	0,7

Bron: IMF (*World Economic Outlook Update, July 2009*)

In het eurogebied zal het herstel langer op zich laten wachten dan op wereldschaal, met een forse negatieve bijstelling in de verwachtingen voor 2009; de positieve bijstelling voor 2010 is minimaal. De aanpassingen op de arbeidsmarkt die het eurogebied nog te wachten staan (lees: een stijgende werkloosheid) en de grote afhankelijkheid van het bankwezen zijn hiervoor bepalende factoren.

Voor de Nederlandse economie is de afhankelijkheid van de internationale handel een belangrijke factor. De daling van 14,75% in de relevante wereldhandel die het CPB voor 2009 in de Macro Economische Verkenning (MEV) 2010 voorspelt, is precedentloos. Het CPB blijft daarom somber over de Nederlandse economie – zie Tabel 2. De krimp van het bbp in 2009 is ongekend, en

⁵ IMF, *World Economic Outlook Update*, juli 2009.

⁶ Op 3 september kondigt de OECD een vervroegd herstel aan, op basis van nieuwe korte termijn prognoses. Al in het derde kwartaal van 2009 zou de groei in de VS en Europa uit de negatieve cijfers klimmen. Per saldo resulteert daardoor een iets positievere prognose voor 2009 dan in de IMF cijfers. Voor 2010 wordt nog geen nieuwe prognose afgegeven.

voor 2010 ziet het CPB stabilisatie, maar nog geen groei. Werkloosheid volgt de daling van de productie met vertraging. Immers, bedrijven zien aan wat er gebeurt, en bovendien vergt personele reductie formele stappen, die een doorlooptijd eisen. Daarnaast vangt deeltijd-WW ook tijdelijk de klappen op. De werkloosheid loopt in de prognose van het CPB uiteindelijk snel op: ten opzichte van 2008 een kwart er bij in 2009, en ruim een verdubbeling per 2010. Met 615.000 werklozen in 2010 is het CPB aanmerkelijk minder negatief dan in maart jongstleden, toen de voorspelling uitkwam op 675.000.

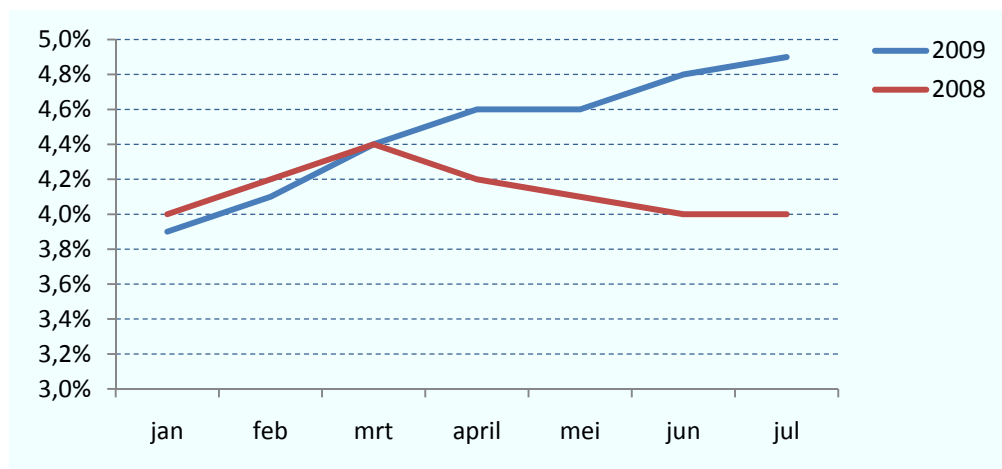
Tabel 2 BBP groei en werkloosheid Nederland 2008-2010

Cijfers in %	Ramingen per juni 2009			Ramingen per september 2009	
	2008	2009	2010	2009	2010
BBP groei	2,1	-4,75	-0,5	-4,55	0
Werkloosheid (%)	3,9	5,5	9,5	5,25	8
Werkloosheid (aantal)	304.000			405.000	615.000

Bron: CPB, Nieuwsbrief juni 2009 & Macro Economische Verkenning 2010

Het CBS (zie Figuur 1) rapporteert een met ingang van het tweede kwartaal 2009 snel oplopende werkloosheid. Inmiddels is de vijf procent bereikt, in de periode juni-augustus 2009 waren gemiddeld 390.000 personen werkloos (Persbericht CBS, 17 september 2009). Daarmee is de 405.000 van het CPB al bijna gerealiseerd.

Figuur 1 Werkloosheid Nederland (driemaandsgemiddelde*)

Bron: CBS, Persbericht 20-8-2009

* in de figuur is het gemiddelde van 3 maanden vernoemd naar de laatste maand; de werkloosheid in de figuur voor juli, is in dus werkelijkheid het gemiddelde van de waarden voor mei t/m juli

Tabel 3 toont de werkloosheidscijfers voor Nederland tot aan het tweede kwartaal 2009. De stijging in de werkloosheid concentreert zich bij jongeren (onder de 25) en bij mensen met een laag opleidingsniveau. Zoals onder meer door het CPB voorspeld, is de stijging bij vrouwen lager dan bij mannen.

Dat komt vooral door het hoge aandeel vrouwen die werkzaam zijn in relatief crisisbestendige sectoren als zorg en onderwijs.⁷

Tabel 3 Werkloosheidscijfers Nederland 2008-2009

(%)	2008	2008 Q IV	2009 Q I	2009 Q II	toename 2008 QIV - 2009QII (in procentpunten)
Werkloosheid	3,9	3,7	4,4	4,8	1,1
Mannen	3,3	3,1	4,0	4,4	1,3
Vrouwen	4,8	4,4	4,9	5,3	0,9
15-25 jaar	8,7	7,9	10,3	11,4	3,5
25-35 jaar	3,1	3,1	3,7	4,6	1,5
35 tot 45 jaar	3,0	2,9	3,3	3,5	1,6
45 tot 55 jaar	3,2	2,9	3,6	3,6	0,7
55 tot 65 jaar	4,6	4,3	4,4	4,3	0,0
Onderwijsniveau laag	6,3	5,6	6,8	7,8	2,2
Onderwijsniveau middelbaar	3,6	3,3	4,2	4,4	1,1
Onderwijsniveau hoog	2,7	2,7	2,8	3,2	0,5
Onderwijsniveau onbekend	5,9	5,5	8,7	6,6	1,1

Bron: CBS (Statline, 31-8-2009)

Het CBS rapporteert (bericht d.d. 24 september, zie Tabel 4) een aanzienlijke banenuitval in het tweede kwartaal van 2009. Zowel absoluut als relatief springen de zakelijke dienstverleningen en de industrie er negatief uit. Ten aanzien van de zakelijke dienstverlening schrijft het CBS dat een en ander vooral terug te voeren is op de uitzendsector: de flex-banen worden het eerst doorgehaald. Het aantal banen bij de overheid, in het onderwijs en de zorg neemt, zoals verwacht toe. In de zorg is de groei volgens het CBS zelfs boven verwachting.

Tabel 4 Banenuitval Nederland naar sector

	2008 Q2	2008 Q4	2009Q2	2009Q2 t.ov. 2008Q2	2009Q2 t.ov. 2008Q4	2009Q2 t.ov. 2008Q2	2009Q2 t.ov. 2008Q4
landbouw en visserij	129.000	128.000	126.000	-3.000	-2.000	-2,3%	-1,6%
industrie	949.000	952.000	930.000	-19.000	-22.000	-2,0%	-2,3%
bouwnijverheid	396.000	395.000	392.000	-4.000	-3.000	-1,0%	-0,8%
handel	1.323.000	1.332.000	1.322.000	-1.000	-10.000	-0,1%	-0,8%
horeca	303.000	297.000	299.000	-4.000	2.000	-1,3%	0,7%
vervoer en communicatie	468.000	467.000	457.000	-11.000	-10.000	-2,4%	-2,1%
financiële instellingen	287.000	283.000	282.000	-5.000	-1.000	-1,7%	-0,4%
zakelijke dienstverlening	1.583.000	1.587.000	1.500.000	-83.000	-87.000	-5,2%	-5,5%
openbaar bestuur	514.000	511.000	524.000	10.000	13.000	1,9%	2,5%
gesubsidieerd onderwijs	466.000	467.000	472.000	6.000	5.000	1,3%	1,1%
zorg	1.222.000	1.232.000	1.260.000	38.000	28.000	3,1%	2,3%
cultuur, ov dienstverlening	354.000	357.000	358.000	4.000	1.000	1,1%	0,3%
Totaal	7.994.000	8.008.000	7.922.000	-72.000	-86.000	-0,9%	-1,1%

Bron: bericht CBS 24 september 2009

⁷ Een andere verklaring zit er in dat vrouwen die zorgen voor het tweede inkomen in een huishouden, zich bij gebrek aan perspectief op werk, van de arbeidsmarkt terugtrekken. Ze zoeken niet meer en schrijven zich niet in, of laten zich uitschrijven, bij het UWV. Daarmee neemt de werkloosheid weliswaar niet toe, maar daalt de bruto participatiegraad wel.

2.2 Amsterdam

In *De Amsterdamse arbeidsmarkt en de recessie* (SEO, april 2009) werd een aantal specifieke kenmerken genoemd van de economie van Amsterdam, dat tot een afwijkende sectorstructuur leidt ten opzichte van de rest van Nederland. We schetsen een aantal ontwikkelingen bij enkele van deze kenmerken:

Amsterdam als brandpunt van de financiële dienstverlening in Nederland

De herstructurering van de financiële sector is nog maar net begonnen. Na aankondigingen van ING in januari en februari, is ook ABN-Amro in mei met plannen voor sanering gekomen. Per saldo zullen bij dit bedrijf in drie jaar tijd minimaal 4.000 tot 5.000 banen verdwijnen. Hoewel dit niet geheel op de Amsterdamse werkgelegenheid zal drukken, zullen de effecten zeker merkbaar zijn. Ook de haperende woningmarkt heeft zijn gevolgen voor de financiële dienstverleners. Het transactievolume ligt nog steeds ruim dertig procent lager (in het begin van 2009: ongeveer veertig procent) dan vorig jaar, met directe gevolgen voor de omzet van hypotheek- en assurantiebedragsmiddelaars, notarissen, etc.

Amsterdam als knooppunt van transport en logistieke dienstverlening

Met name de aanwezigheid van Schiphol is een factor van belang voor de centrale rol die Amsterdam inneemt op transport en logistiek gebied. Kijkend naar de vrachtwontwikkeling, laat de eerste helft van 2009 een desastreus beeld zien: gemiddeld daalde de vracht op Schiphol 27% ten opzichte van 2008. Mei en juni liggen daar net onder met dalingen van 24%.⁸ De reissector is buitengewoon gevoelig voor een neergaande economische ontwikkeling. Nadat de afname van het aantal passagiers (ten opzichte van het jaar daarvoor) in april leek te kenteren, laten mei en juni weer forse krimp zien (zie Figuur 2).⁹ Schiphol en Luchtverkeersleiding Nederland hadden in januari respectievelijk februari al een verlies aan banen aangekondigd, in mei kwam ook Air France-KLM naar buiten met een fors banenverlies (3.000 bovenop de 2.700 in het vorige boekjaar). KLM zal hierbij iets minder hard getroffen worden dan Air France, maar duidelijk is dat het aantal ontslagen fors zal zijn.¹⁰

Amsterdam als toeristische trekpleister

Toerisme en horeca zitten vooraan in de conjunctuurcyclus. Het aantal museumbezoekers nam in Amsterdam in het eerste kwartaal 2009 met 16% af ten opzichte van 2008, het aantal attractiebezoekers zelfs met 20%.¹¹ Het museumbezoek laat in de maanden april, mei en juni al weer een voorzichtige stijging zien. Dit wordt mogelijk veroorzaakt door een toename van het aantal binnenlandse toeristen. Een dergelijke ontwikkeling is ook te zien in het aantal overnachtingen in Amsterdam, waar overnachtingen door Nederlanders de vermindering van het aantal buitenlandse toeristen sinds april enigszins lijken te compenseren (zie Figuur 3).¹²

⁸ Cijfers Gemeente Amsterdam, 2009.

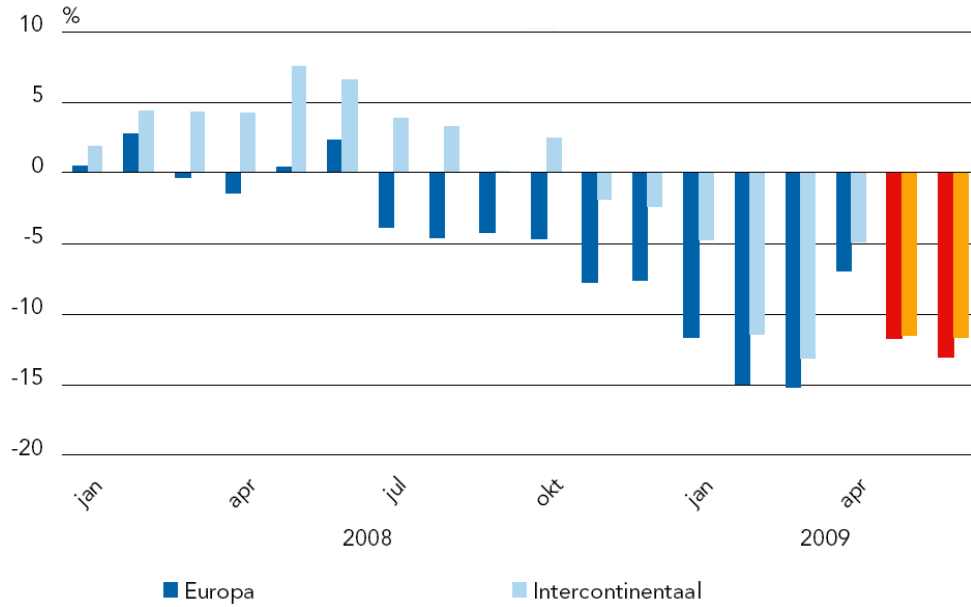
⁹ Het aantal passagiers nam in de eerste helft van 2009 met 11,3% af ten opzichte van dezelfde periode in 2008 (cijfers Gemeente Amsterdam, 2009).

¹⁰ Volgens president-directeur Peter Hartman van Air France-KLM gaat het om "iets meer banen bij Air France dan bij KLM" (Zibb, 19 mei 2009).

¹¹ Deze ontwikkeling wordt bijgehouden door het Amsterdams Toerisme en Congres Bureau (cijfers Gemeente Amsterdam, 2009).

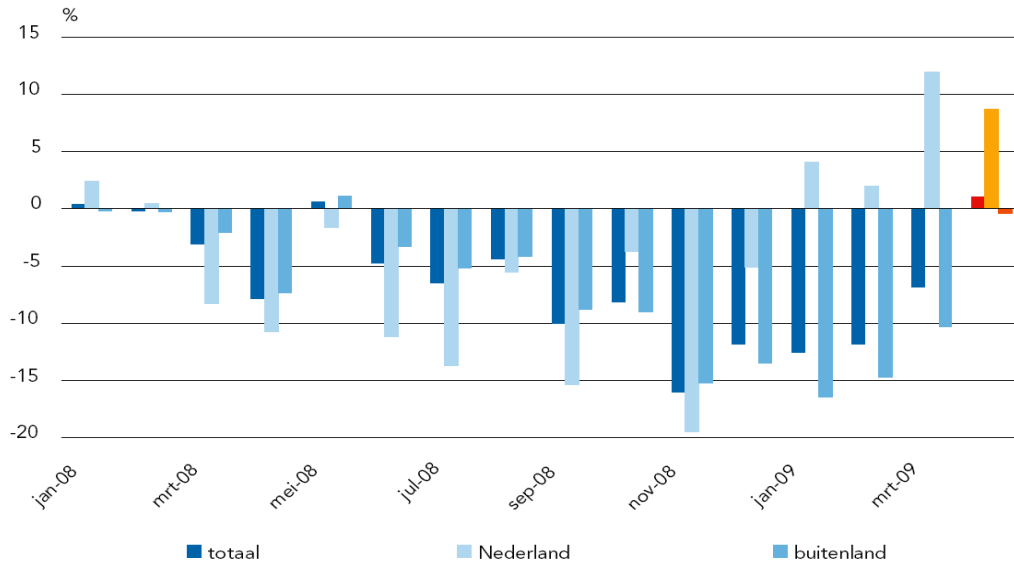
¹² De groei in het aantal overnachtingen door Nederlanders wordt grotendeels veroorzaakt door een late Pasen. Desalniettemin resulteert een trendbreuk.

Figuur 2 Ontwikkeling aantal passagiers Schiphol (% verandering t.o.v. jaar eerder)

Bron: O+S/EZ, augustus 2009 (laatste periodes: ramingen)

Figuur 3 Ontwikkeling aantal overnachtingen in Amsterdam (% verandering t.o.v. jaar eerder)

Bron: O+S/EZ, augustus 2009 (laatste periodes: ramingen)

3 De cijfers van Amsterdam

De bijzondere sectorstructuur van Amsterdam maakt dat lokale ontwikkelingen anders kunnen uitpakken dan het landelijk beeld. Amsterdam is deels extra kwetsbaar door het hoge aandeel van de financiële sector en verwante dienstverlenende sectoren, deels minder gevoelig door een hoog aandeel van de veel minder conjunctuurafhankelijke sectoren zorg, onderwijs en overheid.

Tabel 5 geeft een overzicht van in de afgelopen periode aangekondigde banenreducties bij grote bedrijven in en nabij Amsterdam.

Tabel 5 Aangekondigd banenverlies in 2009 van in de regio Amsterdam gevestigde bedrijven

bedrijf	datum	banenverlies	plaats in top 40 werkgevers A'dam
AMG	05/01	meer dan tien procent personeelsbestand	-
Sotheby's	19/01	plm. 40 in Amsterdam	-
Canon	26/01	226 banen in Amstelveen verhuizen naar Londen	-
Schiphol	27/01	'Honderden'	-
ING	26/01 08/02 11/02	7.000 banen wereldwijd, 2.500 i.v.m. integratie Postbank. 2.700 in NL, waarvan 1.000 'boventallig' verklaard. <i>Het hoofdkantoor bevindt zich in Amsterdam.</i>	2
Luchtverkeersleiding Nederland	19/02	100 banen tot eind volgend jaar	-
Delta Lloyd	05/03	Presentatie jaarcijfers: "het verzekeringsconcern [gaat] op de kosten letten. Gedwongen ontslag van werknemers sluit de bestuursvoorzitter uit."	21
Eureko, moederbedrijf Achmea	17/03	2.500 in komende 2 jaar, nog onduidelijk bij welke bedrijven	36 (Achmea)
Getronics	31/03	1.400, waarvan 700 in Nederland	31
TMG, o.a. uitgever De Telegraaf	15/05	425 in 2009 (waarvan al 300 zijn verdwenen)	18 (Telegraaf)
ABN-Amro	19/05	4.000-5.000 in 3 jaar (incl. 1.500 nieuwe banen)	4
Air France-KLM	20/06 04/09	3.000, waarvan de pijn net iets meer door Air France dan door KLM zal worden gedragen 1.500 banen weg door natuurlijk verloop	-
Dell	11/06	ca. 200, waaronder twee afdelingen in Amsterdam	-
TNT Post	02/07	11.000, landelijk binnen drie jaar <i>In Amsterdam bevindt zich één van de zes grote sorteercentra, en één van de drie sorteercentra voor pakketten, en één van de twee verzamelcentra voor post uit en naar het buitenland.</i>	13
NS	06/08	vacaturestop en beperking inhuur van externen	20

Bron: De ontslagmeter, www.bnr.nl (17 juni 2009), diverse media, bewerkt door SEO

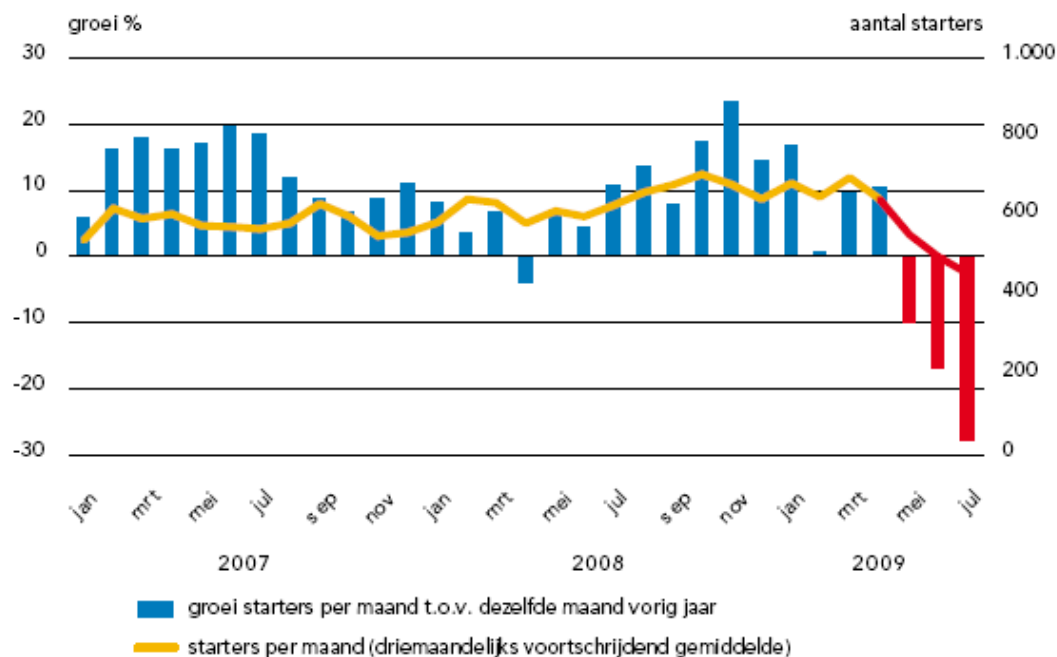
Er zijn verschillende bronnen die de economie en de arbeidsmarkt van Amsterdam getalsmatig bijhouden. De Kamer van Koophandel heeft als houder van het Handelsregister het beste zicht op bedrijvigheid in termen van ingeschreven bedrijfsvestigingen, het UWV registreert werkzoekenden. De Dienst Onderzoek en Statistiek van de gemeente is een belangrijke bron van informatie: de dienst bewerkt, veredelt en bundelt materiaal uit diverse bronnen, en houdt op basis

van een tweejaarlijks bevolkingsonderzoek bij hoeveel Amsterdammers er in welke vorm werkzaam zijn. De gegevens in paragraaf 2.3 zijn voor een belangrijk deel gebaseerd op de meest recente meting, afgesloten in mei 2009.

3.1 Bedrijvigheid (KvK)

Het aantal starters en bedrijfsopheffingen is (op een totaal van circa 70.000) relatief laag. Het aantal starters nam in de eerste maanden van 2009 zelfs nog toe. Vanaf april loopt het aantal evenwel gestaag terug, van het normale aantal van circa 600 per maand, tot de helft van dat aantal.

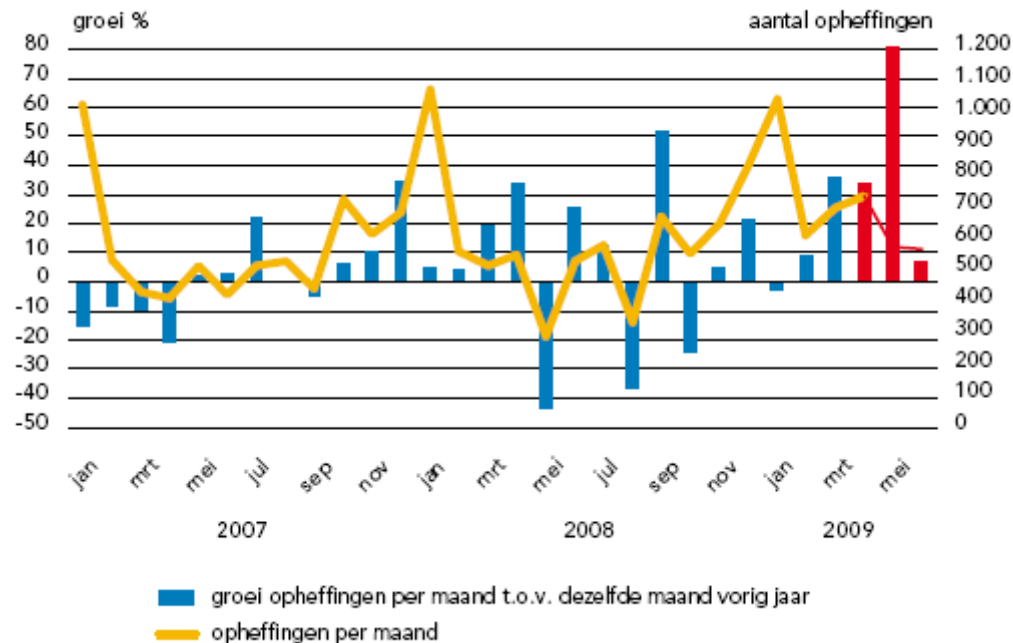
Figuur 4: Aantal starters per maand

Bron: O+S (laatste periodes: ramingen)

Tegenover 600 starters per maand, stond de afgelopen periode gemiddeld een vergelijkbaar aantal opheffingen, zij het dat het patroon van opheffingen door het jaar heen veel grilliger is, met vooral een piek rond de jaarwisseling. Het aantal opheffingen loopt nu op, maar niet in dramatische proporties. Vanwege die grilligheid in het patroon is nog niet mogelijk om aan te geven of dit een structureel gegeven is.

Figuur 5: Aantal bedrijfsopheffingen per maand

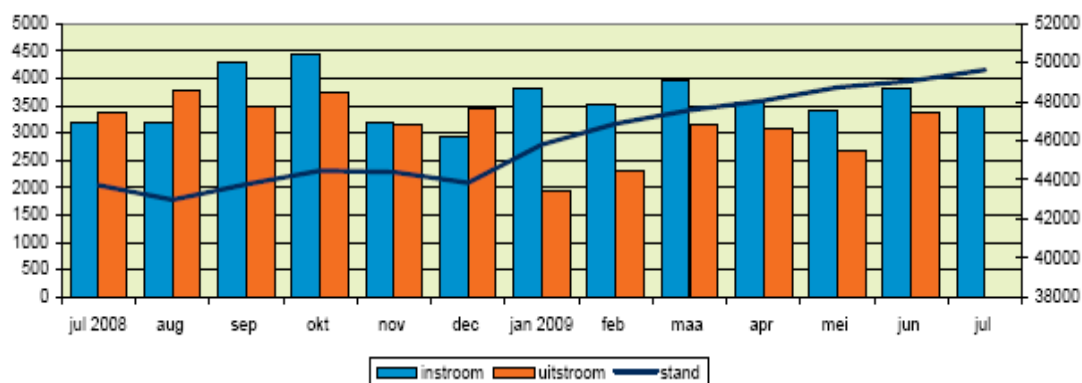
Bron: O+S (laatste periodes: ramingen)

3.2 Werkloosheid (UWV)

Het UWV meldt voor de regio groot-Amsterdam een toenemend aantal niet-werkende werkzoekenden. Per maand stijgt het saldo van inschrijvingen en uitschrijvingen met ruim 400. Voor de eerste helft van 2009 betekent dat een toename met ongeveer 2.500 zielen.¹³ Een relatief laag netto saldo van in- en uitschrijving hoeft niet te duiden op een stilstand. De instroom ligt in dezelfde orde van grootte als een jaar eerder, de uitstroom is wat teruggelopen. Daarbij zijn er aanwijzingen, maar die zijn (nog) niet cijfermatig hard te maken, dat het aantal mensen toeneemt dat zich bij gebrek aan perspectief op werk niet inschrijft, of zich laat uitschrijven: het zogeheten *discouraged worker effect*. Die trekken zich feitelijk terug uit de beroepsbevolking. Dat is optisch gunstig voor de werkloosheidscijfers, maar slecht voor de participatiegraad – in wezen is er sprake van verborgen werkloosheid.

¹³ Een (in omvang onbekend) deel van deze groei bestaat uit zogeheten *verplichte inburgeraars*, die in het kader van hun inburgeringstraject ingeschreven staan bij het UWV, maar daarmee niet 'klaar voor de arbeidsmarkt' zijn.

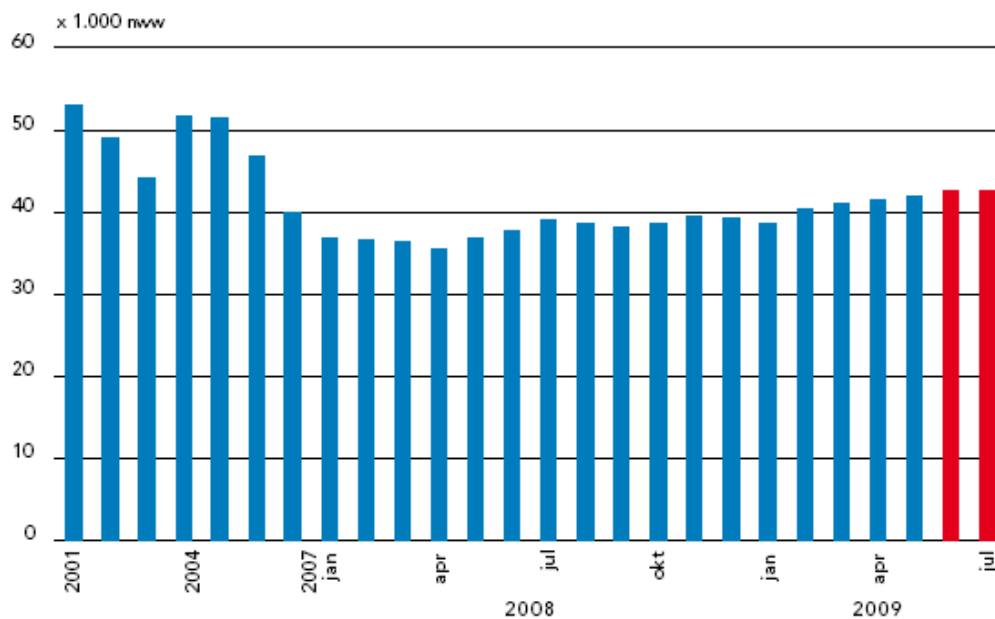
Figuur 6: Instroom, uitstroom en stand niet-werkende werkzoekenden Groot Amsterdam

Bron: UWV

Ook voor Amsterdam zelf is er sprake van groei, maar voorshands in beperkte mate. De toename ten opzichte van een jaar eerder ligt in de grootte van tien procent. Als we dat percentage terugvertalen naar het aantal werklozen volgens de CBS-definitie per begin van dit jaar (22.000), loopt het aantal werklozen op met ongeveer 2.200.¹⁴

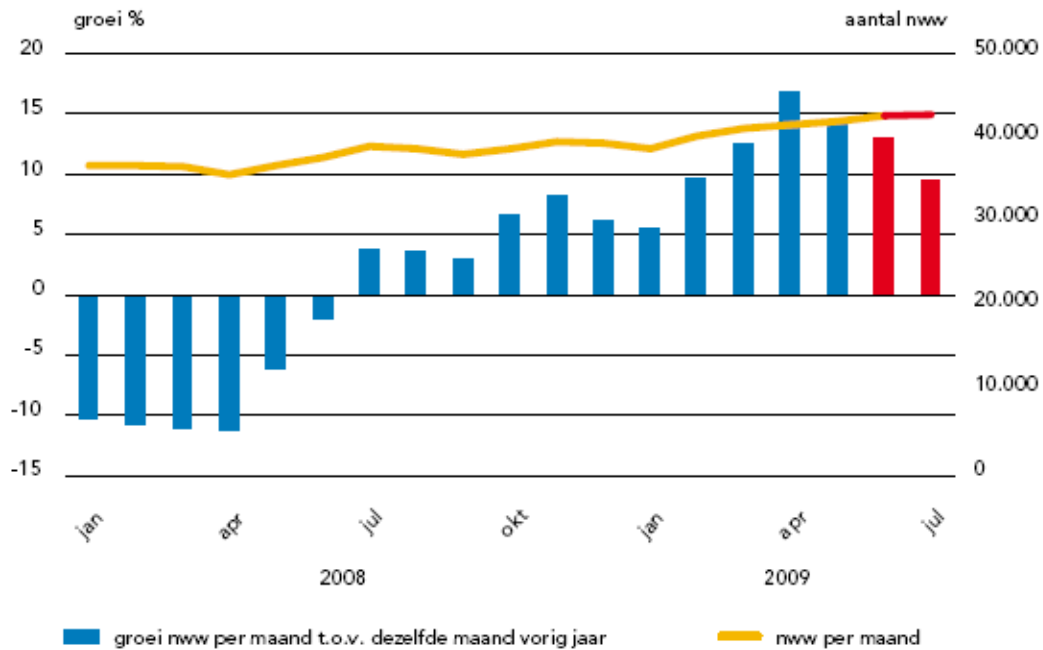
Figuur 7: Stand niet-werkende werkzoekenden Amsterdam per kwartaal

Bron: UWV (laatste periodes: ramingen)

¹⁴ We hanteren zoveel mogelijk de CBS-definitie van werklozen: mensen tussen 15 en 64 jaar, die zoeken naar een baan van twaalf uur of meer per week, daarvoor beschikbaar zijn en thans geen werk hebben, of een baan van minder dan twaalf uur per week. De UWV-definitie gaat, conform de taken van deze organisatie, uit van degenen die zich als werkzoekend inschrijven. Dat is niet verplicht, dus niet alle werkzoekenden melden zich. Anderzijds kunnen bij het UWV mensen met een baan zich inschrijven, bijvoorbeeld omdat ze vrezen voor baanverlies. De stand van het aantal werklozen onder de CBS-definitie en de UWV-definitie zijn daarom onvergelykbaar. De ontwikkeling van het aantal inschrijvingen bij het UWV zal in de regel parallel lopen met het aantal werklozen onder de CBS-definitie.

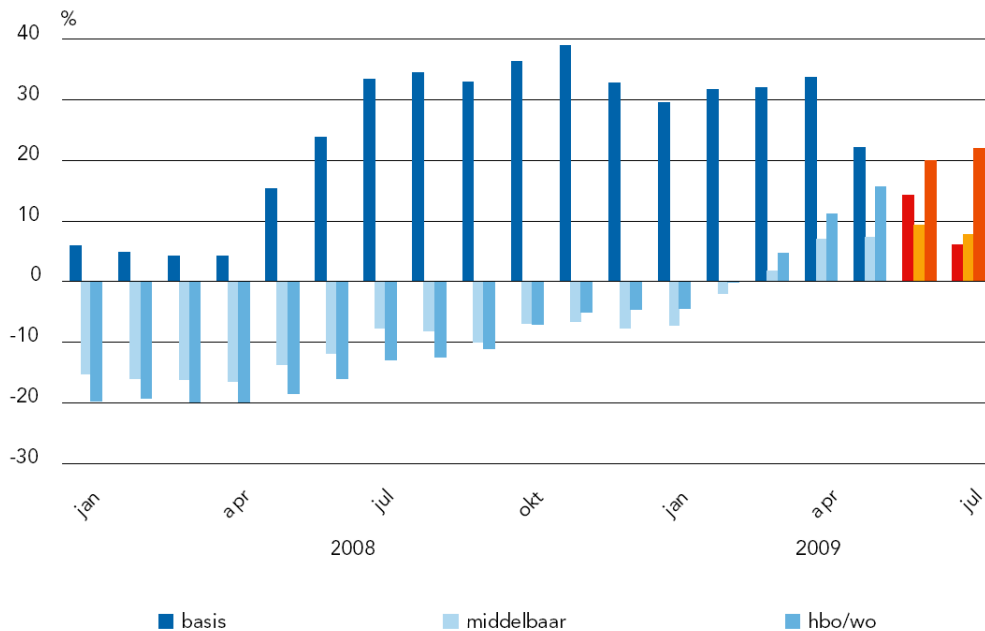
Figuur 8: Toename aantal niet-werkende werkzoekenden ten opzichte van een jaar eerder

Bron: UWV (laatste periodes: ramingen)

Het patroon van de groei van de werkloosheid uitgezet naar opleidingsniveau (Figuur 9) is opmerkelijk. Liepen aanvankelijk alleen of vooral de lager opgeleiden klappen op, met ingang van het tweede kwartaal van 2009 is de proportionele groei het hoogst onder hoog opgeleiden.

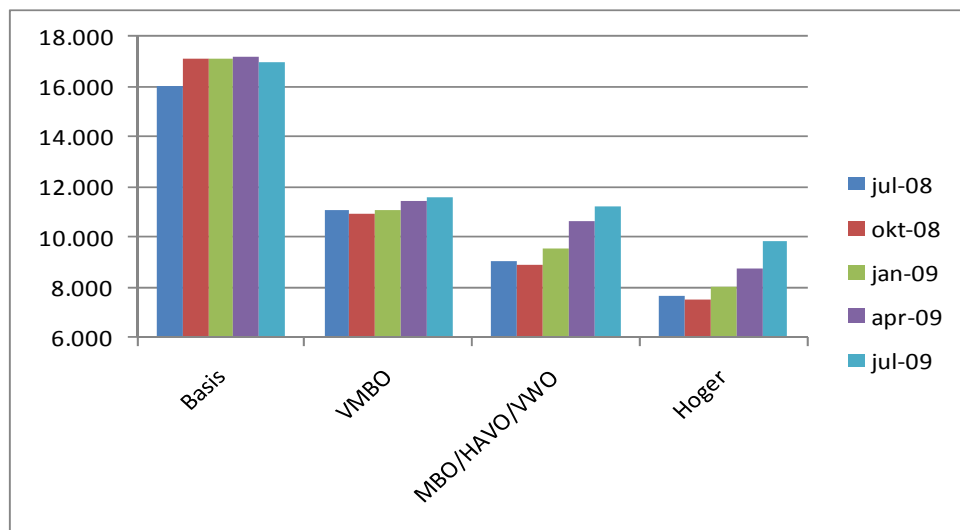
Figuur 9: Ontwikkeling werkloosheid naar opleidingsniveau (% verandering t.o.v. jaar geleden)

Bron: O+S/EZ, augustus 2009 (laatste periodes: ramingen)

Uitgedrukt in de stand van het aantal werklozen (Figuur 10) zien we het afgelopen half jaar stabiliteit bij de lager opgeleiden (die wel het grootst in aantal blijven in de UWV-populatie), en oplopende aantallen bij de andere groepen. Dit sluit aan bij de cijfers van O+S over hoog opgeleiden in de financiële en zakelijke dienstverlening binnen Amsterdam (zie onder). Gezien de ontwikkeling in de financiële sectoren is de werkloosheidsgroei (een kleine 2.000) nog beperkt te noemen.

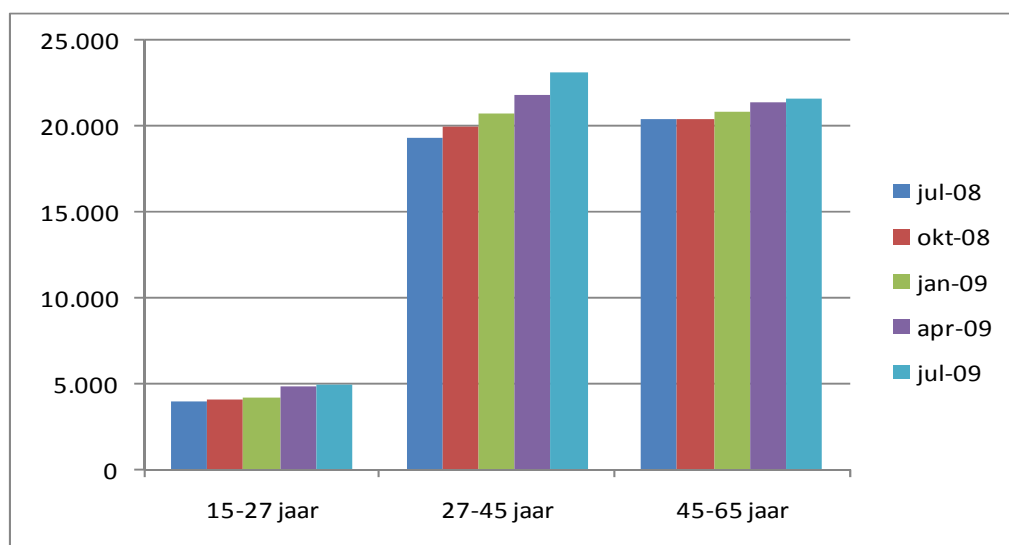
Figuur 10 NWW naar opleidingsniveau, Groot Amsterdam

Bron: UWV (juli 2009), bewerking SEO

Een andere opvallende ontwikkeling in de UWV cijfers is dat het niet de jongeren en de ouderen zijn, maar de middengroep (met name de leeftijdsgroep 27-45 jaar) die de klappen opvangt (zie Figuur 11). De werkloosheid onder jongeren en ouderen is minimaal toegenomen, groei van betekenis is er vooral bij de middengroep. Het is plausibel dat de eerder genoemde groep verplichte inburgeraars ook deze cijfers beïnvloedt.

Figuur 11 NWW naar leeftijd, Groot Amsterdam

Bron: UWV (juli 2009), bewerking SEO

3.3 Bedrijven, banen en werkenden (O+S)

Het is een bekend gegeven dat banenuitval in een tijd van recessie met vertraging volgt op de terugval van omzet en productie. Bij het ingaan van de huidige recessie hadden bedrijven vooral vacatures. De eerste stap is om die door te halen. Daarna volgt natuurlijk verloop, ook al is dat beperkt. Pas daarna wordt er naar flexbanen gekeken, en banen die niet terstond opgezegd kunnen worden: bij tijdelijke contracten zijn er opzegtermijnen, bij vaste banen moet het UWV of de kantonrechter er aan te pas komen. Het opmerkelijkste nieuws in het licht van het voorafgaande luidt dat de recessie, behoudens enkele verschuivingen, gedurende het eerste halfjaar van 2009 *per saldo* geen zichtbare impact op de Amsterdamse arbeidsmarkt gehad heeft. Zowel het aantal banen in Amsterdam, als het aantal werkenden is het afgelopen half jaar niet verminderd. Integendeel, er is zelfs sprake van een lichte groei.¹⁵

Tabel 6: Banen en bedrijven in Amsterdam

meetmoment	banen in Amsterdam	mutatie t.o.v. 1 jan 2009	bedrijfsvestigingen	mutatie t.o.v. 1 jan 2009
1 januari 2009	449.300	–	69.177	–
1 april 2009	450.000	+700 (+0,1%)	71.327	+ 2.150 (+3,1%)
1 juli 2009	453.700	+4.400 (+1,0%)	74.307	+5.130 (+7,4%)

bron: O+S

De lichte groei van het aantal banen gaat gepaard met een opvallende groei van het aantal werkzame Amsterdammers: dit neemt met 10.000 toe, een stijging met 2,7 procent. Het aantal banen van Amsterdammers in Amsterdam is nagenoeg stabiel. Zowel de inkomende pendel (plus vier procent) als de uitgaande pendel (plus twaalf procent) nemen echter fors toe. Een en ander duidt op een verrassend grote arbeidsmarktdynamiek.

Tabel 7: Banen in Amsterdam, werkende Amsterdammers en pendel

	oktober 2008	mei 2009	ontwikkeling
banen in Amsterdam	449.000	454.000	+1,0%
ingevuld door ingezetenen	273.000	271.000	-0,7%
ingevuld door niet-ingezetenen (<i>in-komende pendel</i>)	176.000	183.000	+4,0%
werkend buiten Amsterdam (<i>uitgaande pendel</i>)	98.000	110.000	+12,2%
totaal werkend	371.000	381.000	+2,7%

Bron: O+S, bewerking SEO

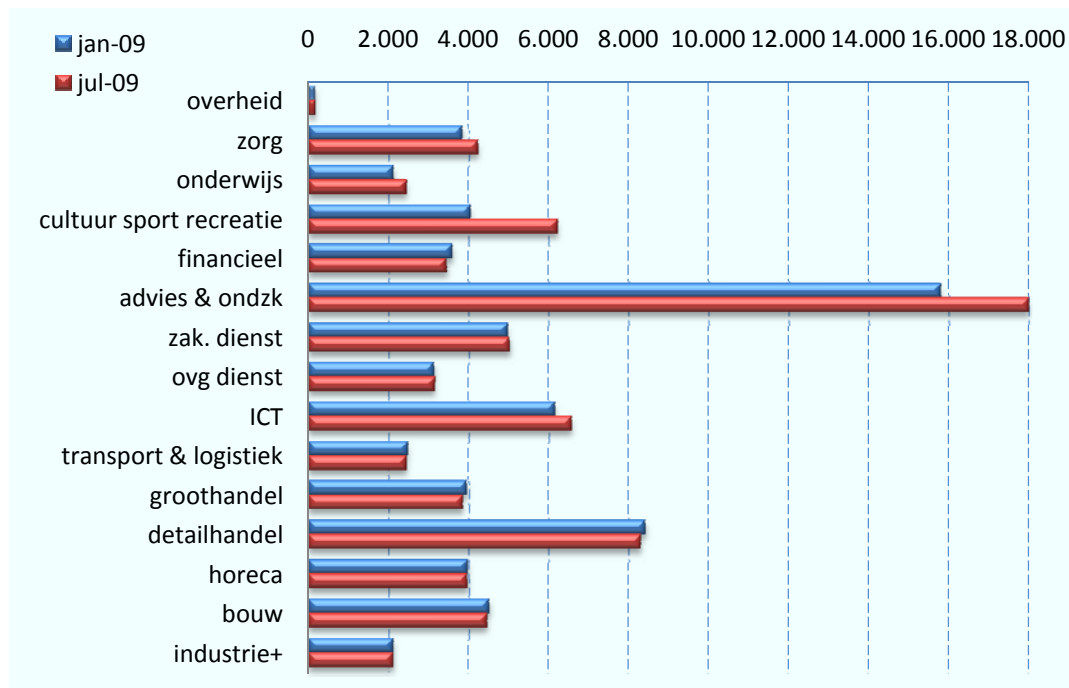
Het aantal bedrijfsvestigingen groeit spectaculair. Dit is echter geen signaal van een veranderende economische werkelijkheid. Dit gegeven is ontleend aan het Handelsregister, waarin per juli 2008 (met een doorlooptijd van 1½ jaar) ook vrije beroepsbeoefenaren zich dienen in te schrijven.¹⁶ Er

¹⁵ Deze bevindingen wijken af van het UWV; zie ook voetnoot 14.

¹⁶ Nederland is doende met een omslag van de sectorale codes voor economische statistieken: SBI'93 (Standaard bedrijfsindeling) wordt vervangen door SBI 2008, die beter is toegesneden op de moderne economie. Met name in de dienstverlening en de ICT leidt dat tot verschuivingen. In het SEO-rapport *De Amsterdamse arbeidsmarkt en de recessie* (april 2009) werd gewerkt met SBI'93. Omdat O+S inmiddels is overgeschakeld op SBI 2008, is deze update vertaald naar SBI 2008.

is sprake van een navenant grote toename in de sectoren *cultuur, sport & recreatie* en *advies & onderzoek*,¹⁷ een beperkte toename in de *zorg*, het *onderwijs* en de *ICT*. Deze groei is deels reëel, maar voor een onbekend, maar bij veronderstelling niet onbelangrijk, deel terug te voeren op een administratieve inhaalmanoeuvre. De overige sectoren zijn stabiel of vertonen een marginale terugloop.

Figuur 12: Bedrijfsvestigingen in Amsterdam naar sector, per januari en juli 2009

Bron: O+S, bewerking SEO

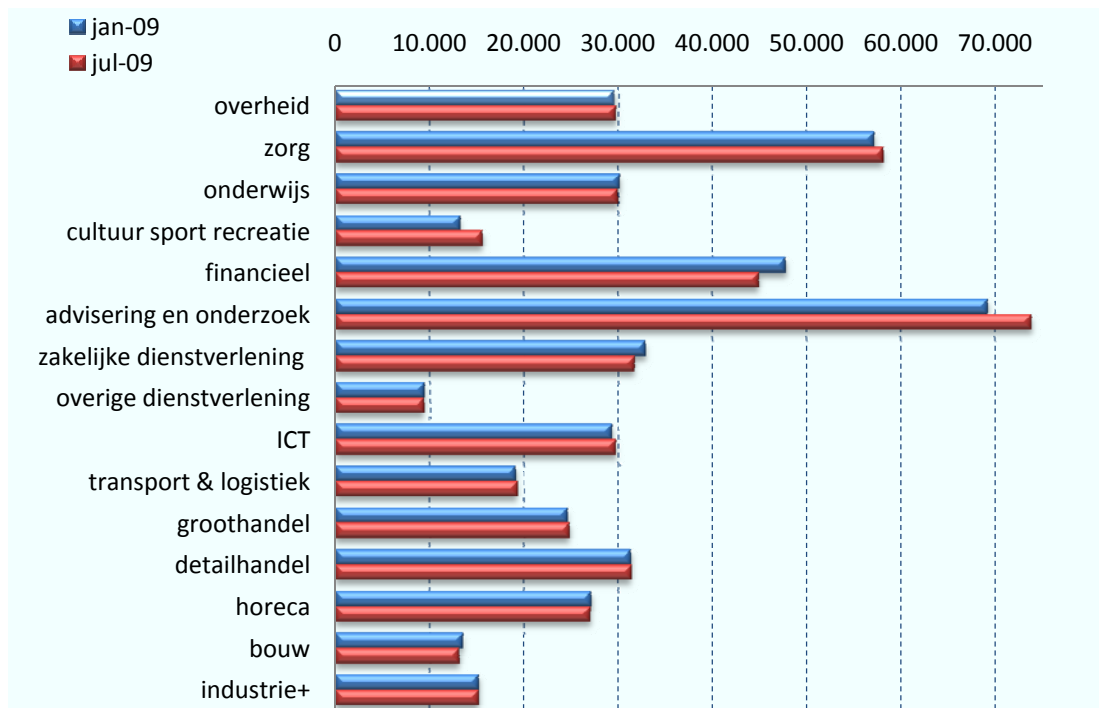
De netto toename met 4.400 banen in Amsterdam is het saldo van een toename met 9.000 banen in groeisectoren, en een verlies van 4.650 banen in krimpsectoren (Figuur 14). Het grootste verlies speelt zich, zoals verwacht, af in de *financiële sector* en de *zakelijke dienstverlening* – waaronder bedrijven die de financiële sector ondersteunen, zoals adviseurs, *call centers*, beveiligers en schoonmakers.¹⁸ Ook de *bouw* levert licht in.

Een groei van het aantal banen doet zich –zoals eveneens verwacht– voor in de *zorg* en bij *advisering en onderzoek* en in de sector *cultuur, sport & recreatie*. Hoewel de beschikbare gegevens geen één-op-één *matching* mogelijk maken, mogen we er van uitgaan dat het banenverlies in de financiële sector, en de groei bij advisering en onderzoek deels een directe uitruil zijn. Voormalige werknemers van financiële bedrijven melden zich met hun deskundigheid als zzp'er op de markt. Omdat die deskundigheid breder kan zijn dan financieel, hoort daar ook een sectorale verschuiving bij.

¹⁷ 'Vrije beroepsbeoefenaren' is een brede verzamelcategorie, waarin niet alleen artsen en fysiotherapeuten vallen, maar ook straatmuzikanten, *free lance* theatermakers, journalisten en tekstschrijvers, etc.

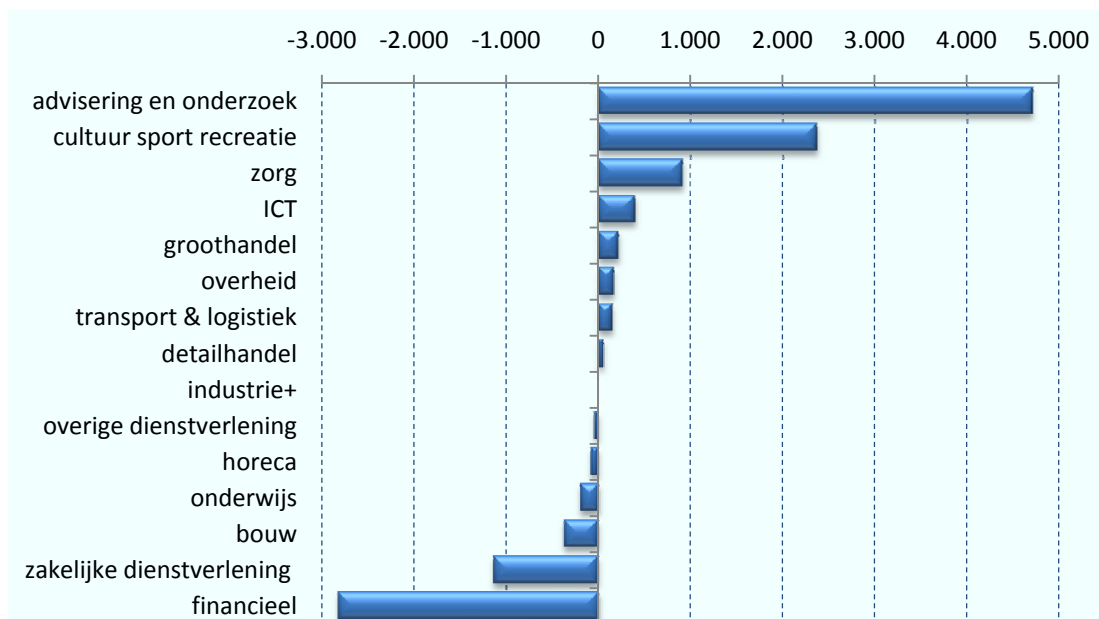
¹⁸ Zie voetnoot 16: de sector zakelijke dienstverlening komt hier niet overeen met de sector met dezelfde naam in het rapport *De Amsterdamse arbeidsmarkt en de recessie*.

Figuur 13: Banen in Amsterdam per sector, per januari en juli 2009

Bron: O+S, bewerking SEO

Figuur 14: Groei- en krimpsectoren januari-juli 2009

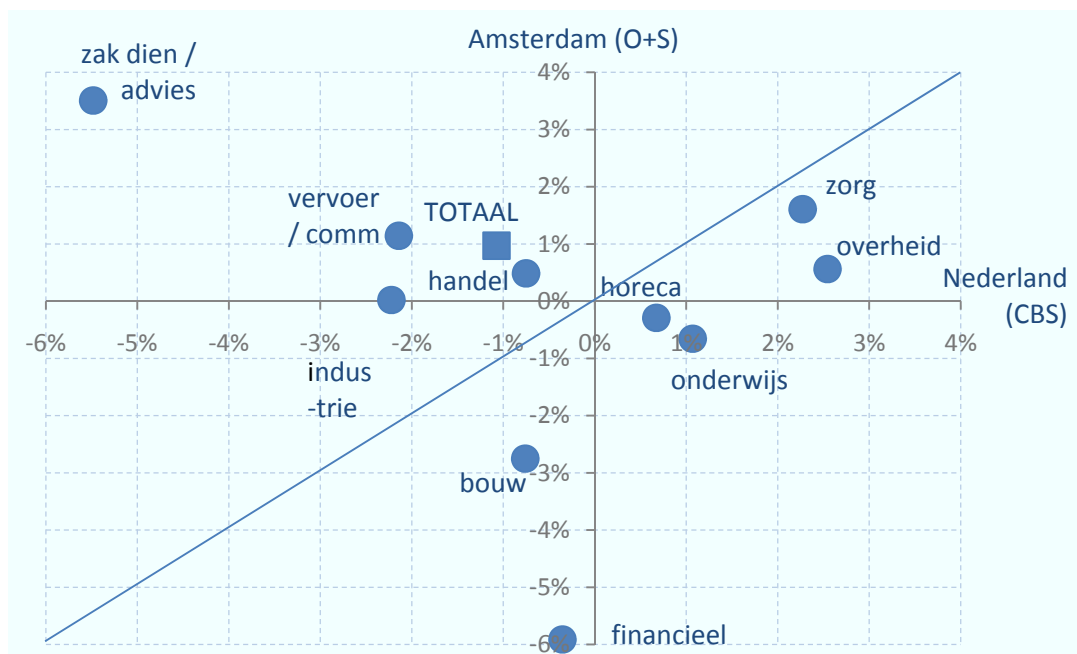

Bron: O+S, bewerking SEO

In hoeverre we deze uitruil als succesvol kunnen duiden is nog ongewis. In het optimistische scenario is hier sprake van Schumpeteriaanse *creatieve destructie*, die zich uit in het wegvallen van minder efficiënte bestaande bedrijven, die vervangen worden door een nieuw cohort van innovatieve succesvolle ondernemers, die op een nieuwe, doelmatiger wijze werkgelegenheid creëren. In het ongunstige geval is er sprake van mensen die zich (op basis van een ontslagvergoeding en/of een additioneel inkomen binnen het huishouden) niet kwalificeren voor een WW-uitkering, en daarom proberen een slechte tijd uit te zitten als zzp'er.

Figuur 15 toont de confrontatie in van de landelijke bevindingen volgens het CBS (Tabel 4), met de ontwikkelingen in Amsterdam op basis van O+S (Figuur 14). De meetmomenten van beide bronnen zijn identiek, maar de sectorale indelingen zijn dat niet, met name in de (zakelijke) dienstverlening kan dat tot verschuivingen leiden. Niettemin is het beeld opmerkelijk: de korte termijn ontwikkelingen in Amsterdam gaan voor een deel precies de andere kant op als in de rest van Nederland.

Figuur 15: Groei- en krimpsectoren (aantal banen) januari-juli 2009, Nederland en Amsterdam

Bron: CBS, O+S, bewerking SEO

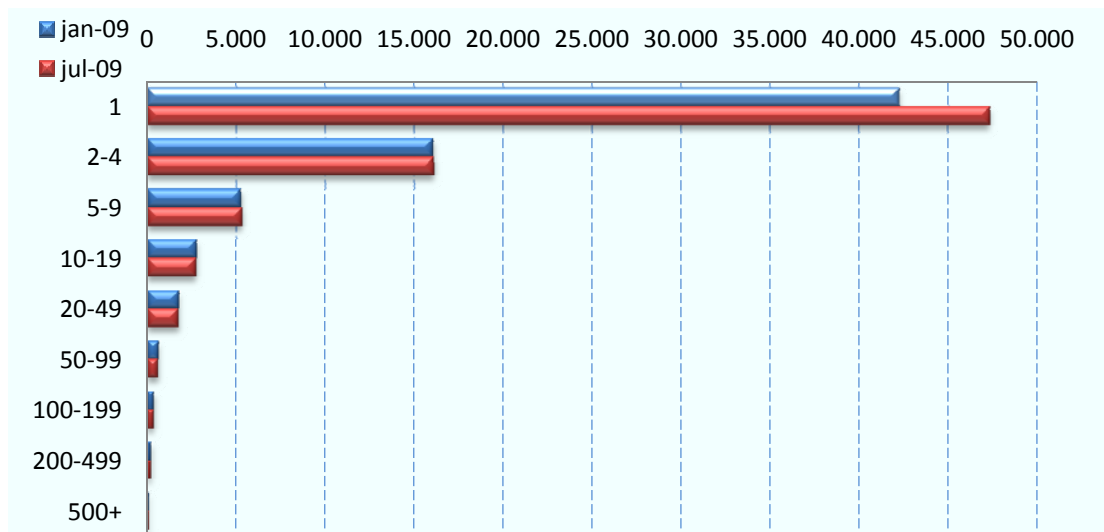
Het meest opvallend is de werkgelegenheid bij financiële instellingen, die in Amsterdam sterk achteruitgaat, en in Nederland slechts een licht verlies oploopt. Kennelijk vallen de eerste slachtoffers bij de hoofdkantoren, en bij de in Amsterdam gehuisveste landelijke *back offices*. Ook bij het conglomeraat zakelijke dienstverlening is er sprake van een grote incongruentie: een sterke terugval in Nederland, een sterke groei in Amsterdam – veelal in de vorm van zzp'ers, zie hierboven.

De –niet geheel verrassende– les van Figuur 15 luidt dat de Amsterdamse economie anders is, en in eerste instantie ook anders reageert op de recessie. Dat zal leiden tot andersoortige problemen, maar ook tot andersoortige mogelijkheden en kansen. Een en ander rechtvaardigt een specifiek Amsterdamse analyse, en een specifiek Amsterdamse aanpak.

Structuurveranderingen naar grootteklasse

Het aantal bedrijfsvestigingen neemt toe, waarbij de groei geheel en al bij de zzp'ers zit – zoals hierboven al opgemerkt is die groei vooral een gevolg van veranderde regelgeving, en deels veroorzaakt door mensen die zich vanuit de financiële sector als zzp'er melden. Voor het overige zien we een nagenoeg stabiel beeld.

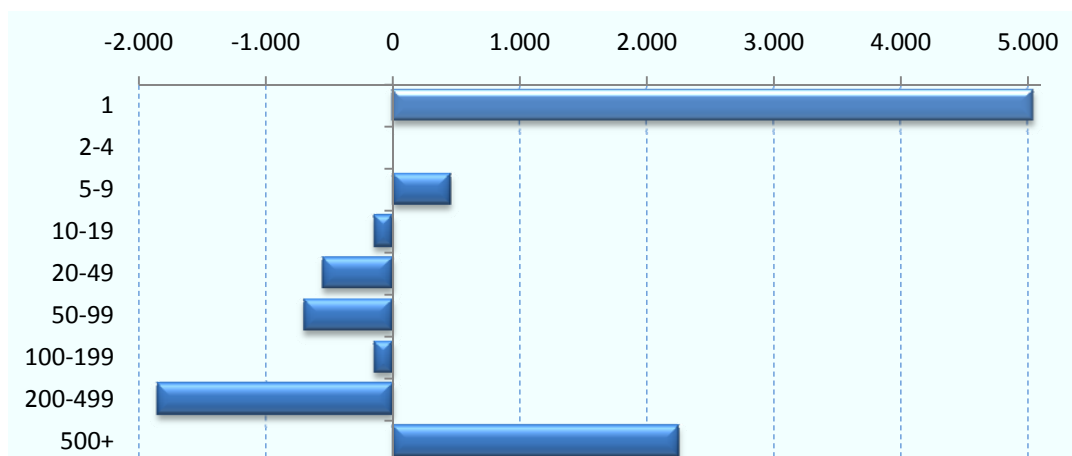
Figuur 16: Sectorstructuur naar grootteklasse Amsterdam januari– juli 2009

Bron: O+S, bewerking SEO

Uitgedrukt in het aantal banen per bedrijfsgrootteklasse zijn de verschillen groter. Het aantal banen bij zeer grote bedrijven neemt met ruim 2.000 toe – een effect dat vooral is terug te voeren op de zorg en de sector advies & onderzoek. Het aantal banen in het middenbedrijf (tussen 10 en 500 werkzame personen) neemt af, het sterkst bij het grotere middenbedrijf. Bij het kleinbedrijf zien we stabiliteit of zelfs een toename van het aantal banen, al wordt dat laatste effect vooral veroorzaakt door bedrijven die door de grens van tien werkzame personen heen zakken.

Figuur 17: Groei- en krimp banen naar bedrijfsgrootteklassen januari-juli 2009

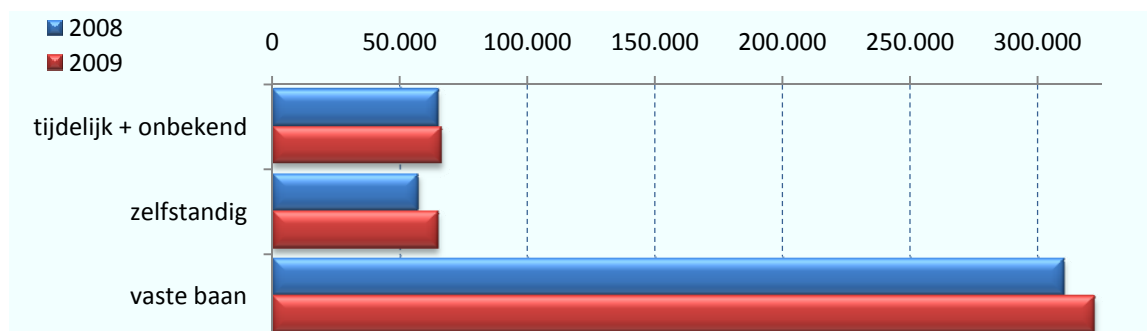
Bron: O+S, bewerking SEO

3.4 Verschuivingen op de arbeidsmarkt

O+S rapporteert over de banen die de circa 381.000 werkzame Amsterdammers vervullen, hoofdzakelijk binnen Amsterdam, maar ook voor een deel buiten Amsterdam. We gebruiken deze gegevens als benadering voor kenmerken voor de werkenden in Amsterdam.¹⁹ De gegevens zijn echter niet één-op-één op elkaar aan te sluiten, een (helaas onbekend) deel van de gesignaleerde verschuivingen kan teruggevoerd worden op het feit dat de inkomende en uitgaande pendelstromen niet identiek samengesteld zijn. Hierdoor, en doordat de in deze paragraaf gerapporteerde verschuivingen zijn gebaseerd op een combinatie en een extrapolatie van verschillende O+S onderzoeken (waarin voor een deel nog de groei uit de periode 2007-2008) na-ijlt, dienen de (veelal kleine) verschuivingen met enige voorzichtigheid geïnterpreteerd te worden.

De groei van het aantal banen in Amsterdam betreft zelfstandigen (Figuur 18, maar zie ook hierboven) en vaste banen. Het aantal flex- en onregelmatige banen blijft op niveau, wat opmerkelijk is gegeven de sombere berichten uit de uitzendsector.

Figuur 18: Banen in Amsterdam naar type aanstelling

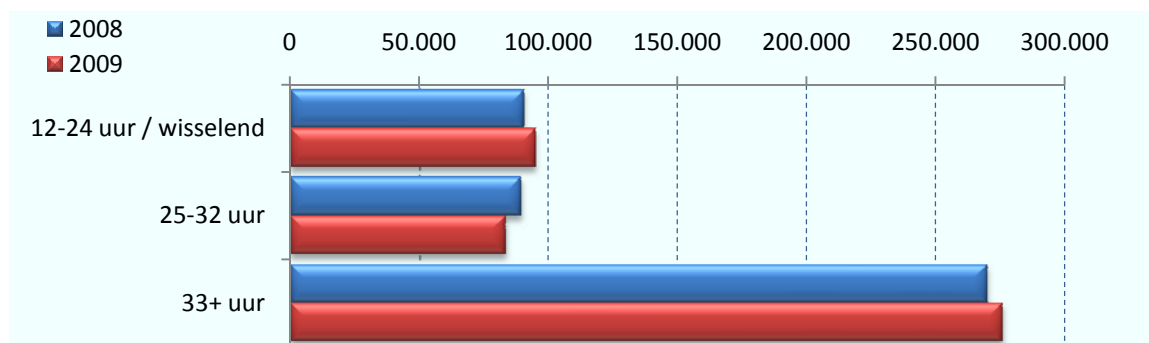
Bron: O+S, bewerking SEO

Ook de ontwikkeling van het aantal banen uitgezet naar deeltijdfactor (Figuur 19) is opmerkelijk. Er is sprake van een plausibele verschuiving van grote naar kleine deeltijdbanen.²⁰ Het aantal voltijdsbanen neemt echter het meest toe. Dit kan te maken hebben met het zelfbeeld van de nieuwe zzp'er, die ongeacht het deel van hun tijd dat ze declarabel weten te verkopen, hun ondernemerschap als een voltijds aangelegenheid zien.

¹⁹ De informatie over de invulling van de banen in Amsterdam is afkomstig uit het tweejaarlijks gehouden bevolkingsonderzoek (de 'regionale enquête beroepsbevolking') van O+S. Voor het doorberekenen van de stand van zaken anno 2008 is gebruik gemaakt van de relatieve verhoudingen anno 2007, geprojecteerd op de banen in 2008.

²⁰ Mogelijk speelt de deeltijd-WW hierbij een rol, hoewel dat laatste effect in Amsterdam niet verwacht wordt groot te zijn. Het CBS heeft nog geen regionale cijfers over het gebruik van de deeltijd-WW bekend gemaakt. Sectoraal is de (metaal)industrie het belangrijkste, maar ook in de zakelijke dienstverlening is gebruik gemaakt van deze regeling.

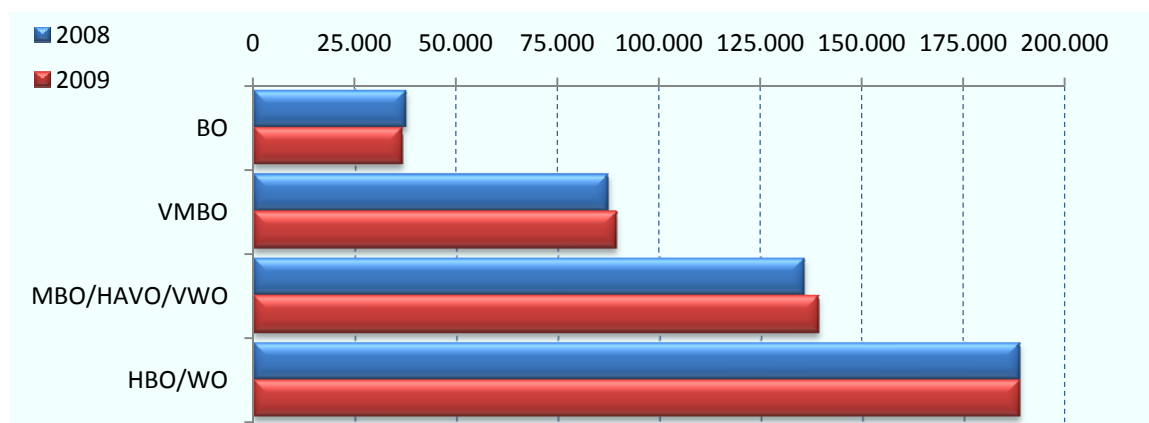
Figuur 19: Banen in Amsterdam naar type werktijdfactor

Bron: O+S, bewerking SEO

Deze recessie, met de financiële sector in het brandpunt, dreigt de recessie van de hoger opgeleiden te worden. Dat zien we nog niet terug in de opbouw van de werkzame beroepsbevolking naar opleidingsniveau (Figuur 20). Het aantal banen dat ingevuld wordt door iemand met slechts basisopleiding loopt met ongeveer duizend terug – dat kan een eerste signaal van verdringing zijn. Bij de middengroepen is er sprake van lichte groei, het aantal banen ingevuld door hoger opgeleiden is stabiel.

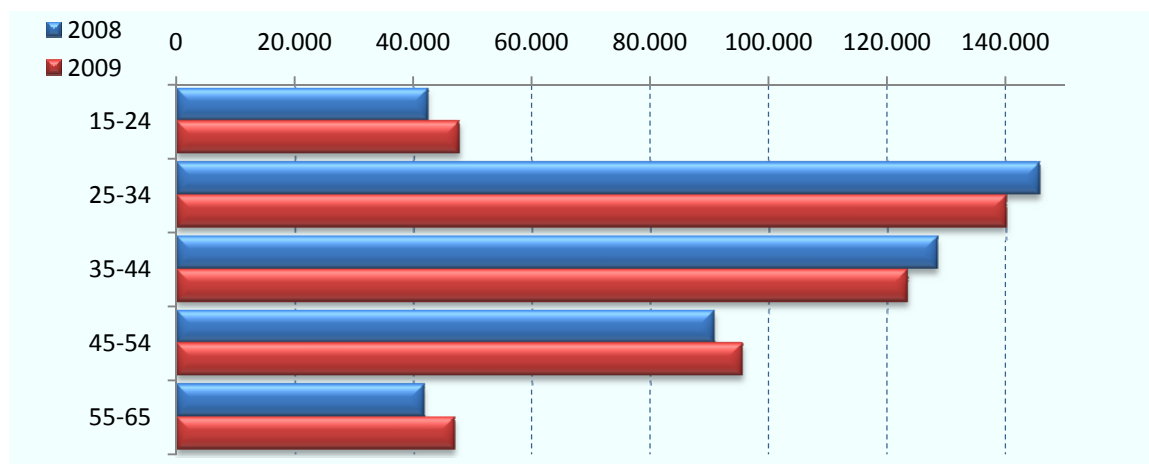
Figuur 20: Banen in Amsterdam naar opleiding werkende

Bron: O+S, bewerking SEO

Uitgedrukt naar de leeftijd van de werkenden (Figuur 21), zijn er aanwijzingen dat de eerste klap niet is opgevangen door de jongeren en de ouderen, maar door de middengroepen – zie ook ontwikkeling van de UWV-cijfers in Figuur 11. Het aantal banen dat ingevuld wordt door de jongste groep stijgt, een stijging die terugkomt bij de 45- en 55-plussers. Vooral het laatste is opmerkelijk. De verklaring deels gezocht worden in een demografisch effect: men groeit vanzelf een hogere leeftijdsklasse in, en de actieven onder de 55-plussers blijven (kennelijk) langer actief. Opmerkelijk is het afnemend aantal banen dat ingevuld wordt door mensen in de leeftijd tussen 25 en 44.

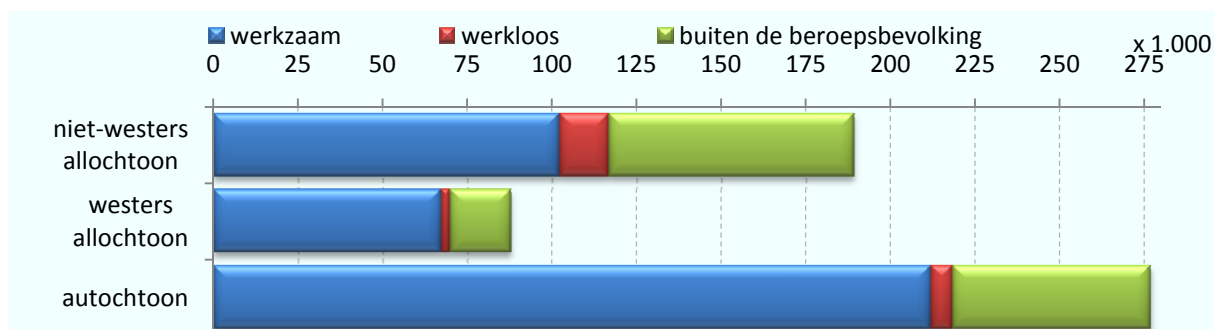
Figuur 21: Banen in Amsterdam naar leeftijd werkkenden

Bron: O+S, bewerking SEO

In de door het CBS gerapporteerde participatie- en werkloosheidscijfers vormen niet-westerse allochtonen de zwakste groep, zie Figuur 22. De bruto participatie onder de autochtone bevolking bedraagt 79 procent, onder westerse allochtonen 80 procent en onder niet-westerse allochtonen slechts 62 procent. In de groep niet-westerse allochtonen is het verschil tussen mannen (69 procent) en vrouwen (51 procent) aanzienlijk groter dan bij de andere bevolkingsgroepen.

Figuur 22: Potentiële beroepsbevolking naar herkomst en arbeidsmarktparticipatie (oktober 2008)

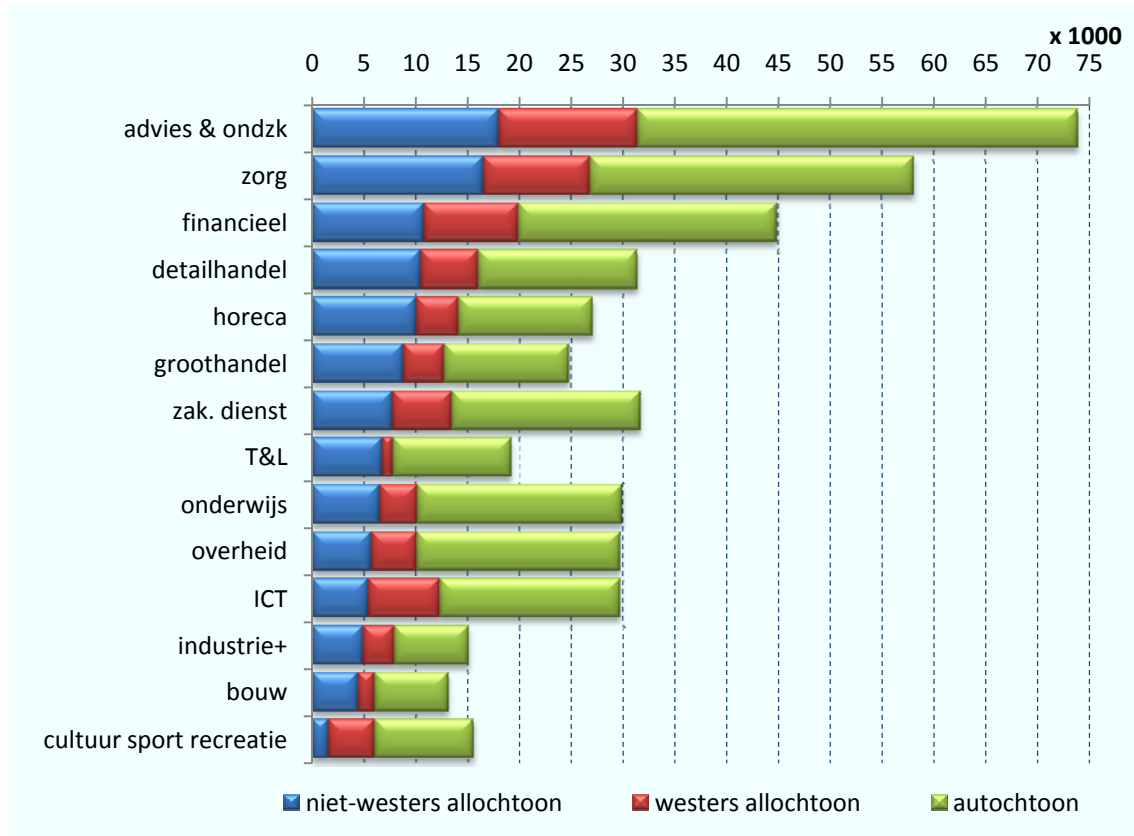

Bron: O+S, bewerking SEO

Een belangrijke beleidsmatige vraag voor de gemeente Amsterdam luidt of de arbeidsmarktpositie van deze groep in de recessie extra op de tocht komt te staan. Redenerend vanuit het aantal banen en werkkenden (en dus voorbijgaand aan de participatie), behelst het antwoord op deze vraag drie stappen: (i) in welke sectoren en bedrijven zijn niet-westerse allochtonen nu vooral actief, (ii) zijn dat kwetsbare sectoren en (iii) mogen we verdringing van deze groep verwachten als er daadwerkelijk banenreductie optreedt?

Figuur 23 toont het antwoord op de eerste vraag. Ruim een kwart van de banen in Amsterdam wordt ingevuld door individuen uit de niet-westerse allochtone groep. Behalve in de sector cultuur, sport en recreatie, is deze groep actief binnen de hele Amsterdamse economie, met positieve uitschieters in de horeca, de detailhandel en groothandel, de bouw en de industrie. In deze sectoren ligt het aandeel van niet-westerse allochtonen rond de 35 procent.

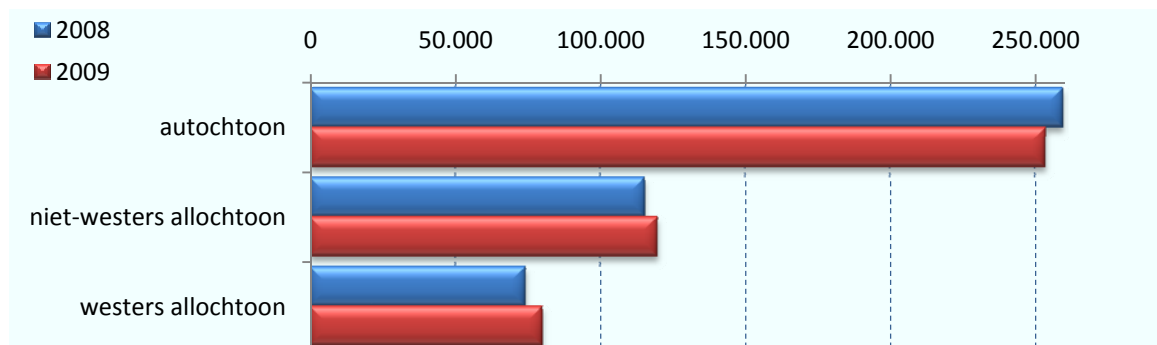
Figuur 23: Banen in Amsterdam naar herkomst van betrokken werkende

Bron: O+S, bewerking SEO

Vraag (ii) komt in hoofdstuk 3 aan de orde. Ten aanzien van vraag (iii) geven de kortetermijnontwikkelingen in Amsterdam geen aanleiding om te veronderstellen dat deze groep nu op extra achterstand gezet wordt. Integendeel, het absolute aantal actieve allochtonen (zowel westers als niet-westers) groeit. Het aantal actieve autochtonen neemt daarentegen licht af.

Figuur 24: Banen in Amsterdam naar bevolkingsgroep

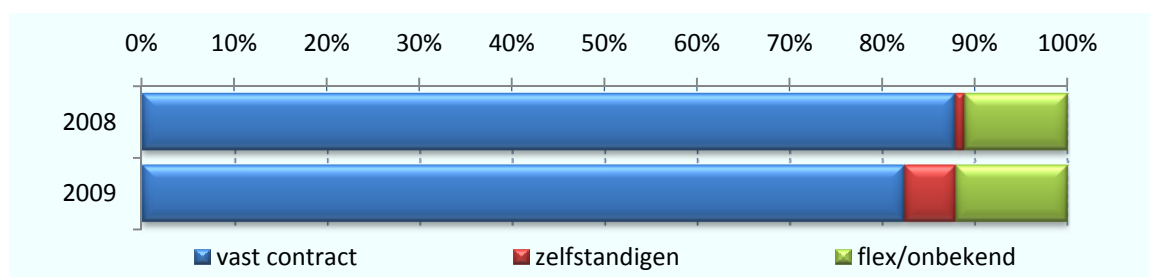
Bron: O+S, bewerking SEO

3.5 Wie krijgt de klappen in de financiële sector?

Op nationaal niveau heeft het CBS aanwijzingen, dat het jongeren en lager opgeleiden zijn die de eerste klappen op de arbeidsmarkt krijgen (zie Tabel 3). De vraag luidt of dat voor Amsterdam, met zijn specifieke sectorstructuur, ook geldt. Bij gebrek aan banenverlies geven de ontwikkelingen in Amsterdam tot dusver geen informatie om die vraag te beantwoorden. Een analyse van de banenstructuur in de financiële sector, waar zich wel een merkbare reductie heeft voltrokken, kan een eerste indicatie zijn, maar ook niet meer dan dat, in hoeverre de crisis op bepaalde groepen wordt afgewenteld.²¹

Figuur 25 bevestigt de eerdere geconstateerde verschuiving van vaste dienst naar zzp'schap. Mensen die hun baan bij een financiële instelling verliezen komen deels terug als zzp'er in dezelfde sector, en bieden hun diensten in andere vorm aan.

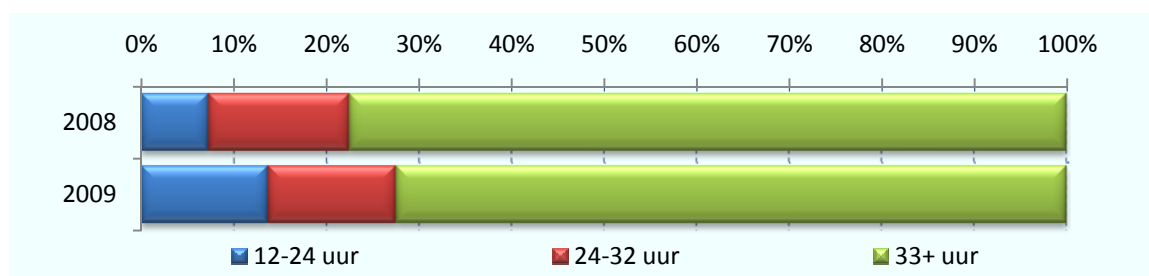
Figuur 25: Banen in de financiële sector naar type aanstelling

Bron: O+S, bewerking SEO

Figuur 26 bevestigt de eerder geconstateerde arbeidstijdverkorting. Het relatief aantal voltijdbanen wordt minder, het relatief aantal (kleine) deeltijdbanen neemt toe.

Figuur 26: Banen de financiële sector naar uren per week

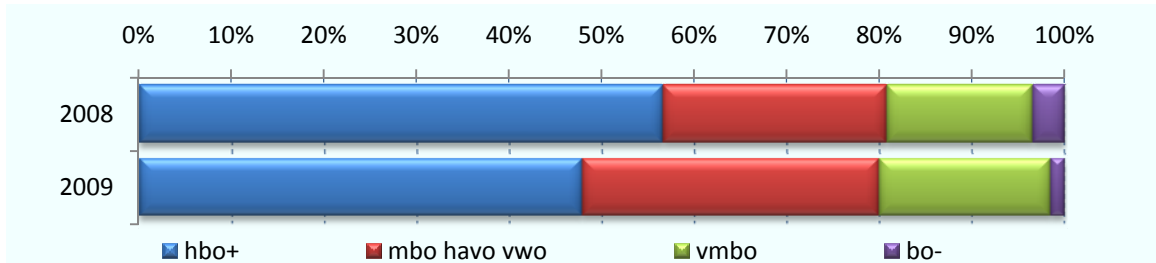
Bron: O+S, bewerking SEO

Figuur 27 is opmerkelijk. Het netto baanverlies zit vooral bij de hoger opgeleiden. In de financiële sector is dit inderdaad de recessie van de hoger opgeleiden, die terrein verliezen op de middel-

²¹ De hier gepresenteerde gegevens zijn ontstaan door verschillende bronnen aan elkaar te verbinden, die niet op hetzelfde moment en niet op dezelfde manier gemeten zijn. Dat betekent dat het statistisch draagvlak dun is.

baar opgeleiden. Zoals eerder opgemerkt zien we de hoger opgeleiden voorshands slecht beperkt terug in de werkloosheidsstatistieken: ze zoeken kansen in het zzp-schap. De ontwikkeling aan de rechterkant van Figuur 27 heeft aandacht. Hoewel het aantal laag opgeleiden in de financiële sector zeer beperkt is, staat hun positie wel onder druk. Van deze groep mogen we wel verwachten dat ze zich eerder tot het UWV dan tot de Kamer van Koophandel wenden.

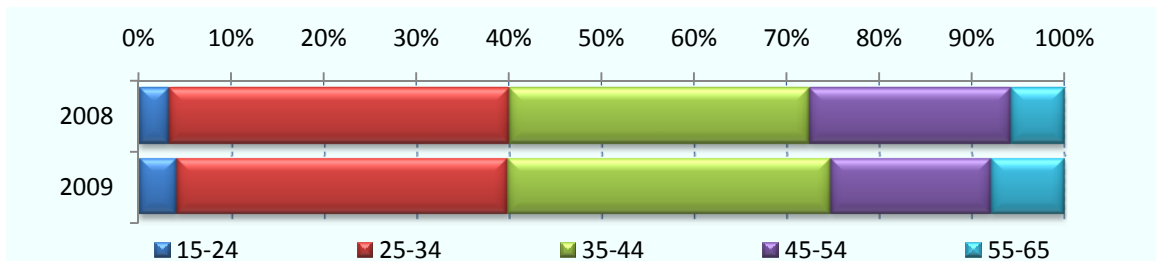
Figuur 27: Banen in de financiële sector naar opleidingsniveau

Bron: O+S, bewerking SEO

Figuur 28 is consistent met Figuur 27. Uitgedrukt naar leeftijd zien we dat vooral de groep tussen 45 en 54 in proportie terugloopt. Het bewijsmateriaal is indirect, maar het lijkt er op dat in de financiële sector de duurdere krachten (hoger opgeleiden die qua leeftijd aan de bovenkant van de loonschalen zitten) op de plek zitten waar de eerste klappen vallen. Overigens is dit een doelgroep die veelal buiten Amsterdam woont – zij zullen beperkt niet in de Amsterdamse werkloosheidsstatistieken opduiken.

Figuur 28: Banen in de financiële sector naar leeftijd

Bron: O+S, bewerking SEO

4 Prognoses voor de Amsterdamse arbeidsmarkt

De gegevens in het voorgaande zijn op zich geruststellend. Immers, de recessie heeft tot dusver weinig merkbare sporen in Amsterdam achtergelaten. Het is niettemin duidelijk dat er sprake is van een stilte voor de storm, een stilte die langer aanhoudt dan een half jaar geleden verwacht werd. Dat die storm komt, is echter onvermijdelijk. Wat mag Amsterdam verwachten, als we uitgaan van de huidige inzichten?

4.1 Uitgangspunten

Het CPB heeft de verwachtingen voor zowel 2009 en 2010 inmiddels twee maal licht positief bijgesteld, maar blijft uitgaan van een sterke krimp in 2009, gevolgd door stabilisatie op een veel lager niveau in 2010. De weg terug omhoog zal ook in Nederland de nodige tijd in beslag nemen.²² Hoewel de spreiding in de voorspellingen van verschillende organisaties groot is, volgen de meeste instanties dit patroon. Het Economisch Bureau van de ING schetst een iets minder ongunstig beeld dan het CPB voor de Nederlandse economie, en daarbinnen voor de regio Groot Amsterdam een nog iets minder ongunstige verwachting.

Tabel 8 Verwachtingen economische groei

(%)	2008	Raming 2009	Raming 2010
IMF			
Wereld	3,1	-1,4	2,5
Euro gebied	0,8	-4,8	-0,3
CPB			
Nederland	2,1	-4,75	0
ING			
Nederland	2,1	-4,5	0,0
Noord-Holland	2,2	-4,1	0,1
Groot Amsterdam	2,4	-4,0	0,0

Bron: IMF (*World Economic Outlook Update, July 2009*); CPB, *MEV 2010*; ING Economisch Bureau (*augustus 2009*), bewerking SEO

In tegenstelling tot het CPB geeft ING ook prognoses per sector, wat gegeven de afwijkende sectorstructuur van Amsterdam (zie ook Figuur 15) van belang is.

Tabel 9 toont de verwachting voor de ontwikkeling van de omzet in een aantal sectoren.

²² Nederland loopt in de conjunctuurcyclus wat achter op de buurlanden. De daling heeft zich hier later ingezet, waarmee we drie à zes maanden achterlopen op bijvoorbeeld Duitsland en Frankrijk. Deze landen hadden alweer groei in het afgelopen kwartaal. De verwachting is dat de groei bij ons wat later zal inzetten.

Tabel 9 Verwachte sectorale omzetontwikkeling (landelijk)

Sector	Verwachte omzetgroei Nederland (%)	
	2009	2010
landbouw	-2,1	-1,3
industrie	-10,2	1,2
bouw	-5,7	-7,8
groothandel	-7,0	0,5
detailhandel	-3,9	-2,3
horeca	-7,0	-1,0
transport & logistiek	-10,1	2,0
financiële Instellingen	-4,0	-0,5
zakelijke dienstverlening	-4,7	0,2
overheid	0,5	0,6
onderwijs	1,8	1,7
gezondheidszorg en welzijn	3,5	3,0
milieu en cultuur	0,2	0,0

Bron: ING Economisch Bureau, Maandbericht Sectoren, augustus 2009.

4.2 Prognose

We nemen de prognose van het CPB aangaande de ontwikkeling van de werkloosheid als ijkpunt, en kijken hoe deze, aangevuld met de sectorale verwachtingen van ING, doorwerkt in Amsterdam. Het gehanteerde prognosemodel is op hoofdlijnen hetzelfde als dat gebruikt is in het rapport *De Amsterdamse arbeidsmarkt en de recessie*. Het model differentieert per sector in welke mate de omzetsuitval doorwerkt in bedrijfsbeëindigingen en in banenverlies, en houdt rekening met de vervangingsvraag. Ten opzichte van de eerdere exercitie in april, zijn de veronderstellingen over de snelheid waarmee bedrijven een terugval in de omzet vertalen in het schrappen van banen sterk aangepast. Immers, de ervaringen tot dusver suggereren dat bedrijven zo lang mogelijk proberen om mensen vast te houden, in het besef dat het schrappen van banen nu geld kost, net als het op termijn weer werven. Bedrijven maken een afweging tussen twee maal die transactiekosten maken, of nu tijdelijk de kosten van leegloop door overcapaciteit dragen – zolang de liquiditeitspositie dat toestaat natuurlijk. Deze kosten kunnen deels verzacht worden door een (tijdelijke) reductie van de werktijdfactor en instrumenten als deeltijd-WW. Een gevaar van deze strategie is dat het de liquiditeit van de bedrijven uitholt. Op termijn kan dat leiden tot een hoger aantal gedwongen bedrijfsbeëindigingen dan strikt noodzakelijk.

De (directe) terugkeer als zzp'er op de arbeidsmarkt van mensen die een vaste baan in loondienst verliezen (een belangrijke beweging in de eerste helft van 2009) is niet in het model geïncorporeerd. Ten eerste omdat dit bij gebrek aan historische gegevens niet te modelleren valt, ten tweede omdat er nog geen enkel zicht is op de duurzaamheid van deze zzp-banen en ten derde om bij de prognoses van het CPB te blijven, dat juist uitgaat van een sterke reductie van het aantal zzp'ers. Het model is hiermee iets pessimistischer dan strikt genomen nodig, met name voor de groep van hoger opgeleiden.

Een andere grote onzekerheid zit in de schoolverlaters. Het cohort van 2009 is (nog) niet opgedoken in de werkloosheidsstatistieken. In hoeverre er daadwerkelijk sprake is van een verlengde

schoolcarrière wordt pas in de loop van oktober duidelijk, als de inschrijvingscijfers van scholen en opleidingen bekend zijn. Voorspellingen over het gedrag van de volgende jaargang schoolverlaters zijn nu niet opportuun. Het is evenwel zeer denkbaar dat in de zomer van 2010 een dubbel cohort schoolverlaters (de jaargangen 2009 en 2010) zich op de arbeidsmarkt meldt. De jaargang 2009 heeft dan een extra jaar opleiding ingeboekt, wat ze –als dat jaar goed besteed is– een extra voorsprong geeft op de jaargang 2010. Die laatste groep zou het daarmee dubbel moeilijk kunnen krijgen.²³

Het 'normaalscenario', de middenvariant van het CPB, aangevuld met de sectorale prognoses van ING komen het meest overeen met Scenario 1a (een snel herstel van de wereldeconomie en een vertraagde aanpassing van banen) uit het rapport *De Amsterdamse arbeidsmarkt en de recessie*, met dien verstande dat 'herstel' gelezen moet worden als stabilisatie in 2010, en de aanpassing meer vertraagd is dan een half jaar geleden gevreesd werd. Dat betekent dat de terugval in de productie in 2009 vooral in 2010 (en mogelijk in de jaren daarna) zich op de arbeidsmarkt zal manifesteren.

Onder het normaalscenario stevent Amsterdam af op een netto banenverlies van 2250 in 2009, en nog eens 7.400 in 2010. Samen is dat 9.650 banen. Het aantal werklozen loopt op van een kleine 24.000 medio 2009, via 27.550 eind 2009, tot 38.100 eind 2010. Deze voorspelling is minder somber dan de raming die we in april uitbrachten (met name voor 2009), maar de groei van de werkloosheid blijft aanzienlijk – zeker in het besef van de in de statistieken 'zoekgeraakte' schoolverlaters in 2009. We concluderen daarmee dat het probleem groot blijft, maar dat er meer tijd is om beleid en instrumenten te ontwikkelen dan aanvankelijk gevreesd werd.

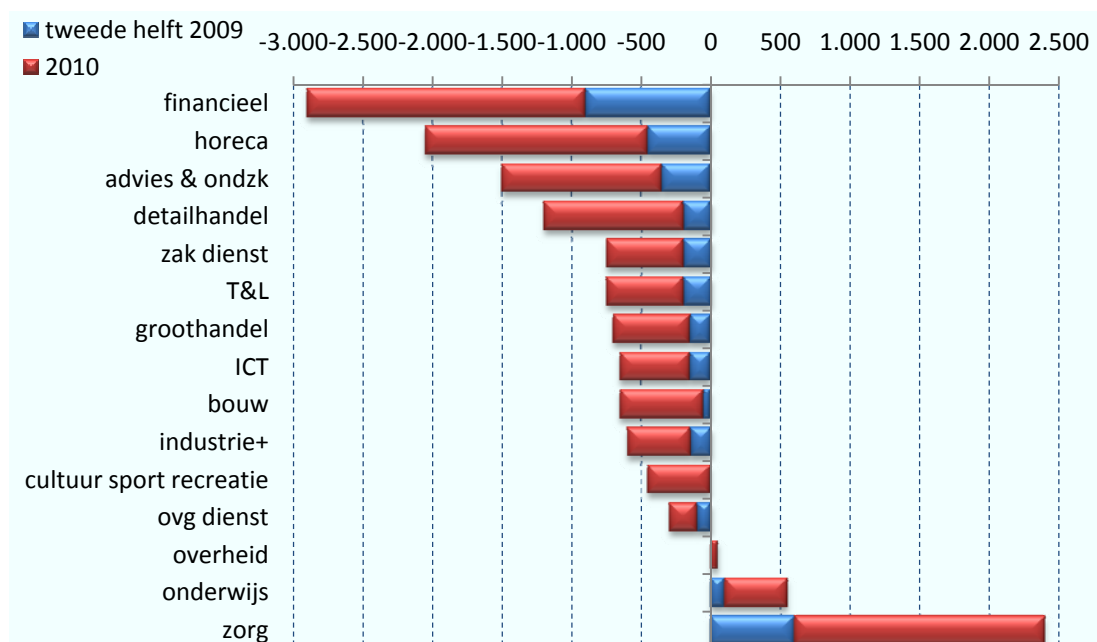
Tabel 10 Prognose baanverlies in Amsterdam en werkloosheid Amsterdammers onder 'normaalscenario'

	Uitgangspositie 2009-Q2	Raming ultimo 2009	Raming ultimo 2010 (cumulatief)
netto banenreductie	–	-2.250	-9.650
• <i>krimpsectoren</i>	–	-2.950	-12.625
• <i>groeisectoren</i>	–	+725	+3.025
baanverlies Amsterdammers		-1.850	8.400
• <i>in Amsterdam</i>		-1.250	-5.750
• <i>uitgaande pendel</i>		-600	-2.650
groei beroepsbevolking	405.000	407.000	411.000
aantal werklozen	23.750	27.550	38.100
werkloosheidspercentage	5,9%	6,8%	9,3%

Het baanverlies is het een saldo van krimp in marktsectoren en een bescheiden groei bij de overheid en in de kwartaire sector. De werkgelegenheid in de financiële sector zal op de korte termijn blijven afnemen, en de vooruitzichten voor de periode daarna zijn niet optimistisch. Ook de perspectieven voor de horeca en de detailhandel zijn niet gunstig. In hoeverre de zorg in staat zal zijn om de vervangings- en uitbreidingsvraag in te vullen valt nog te bezien.

²³ Mogelijk besluit ook de jaargang 2010 tot verlenging van de schoolcarrière. Dat de recessie leidt tot een structurele verlenging van schoolcarrières is niet plausibel. Zodra de vraag naar arbeid aantrekt zullen de bedrijven de schoolverlaters weer weten te vinden.

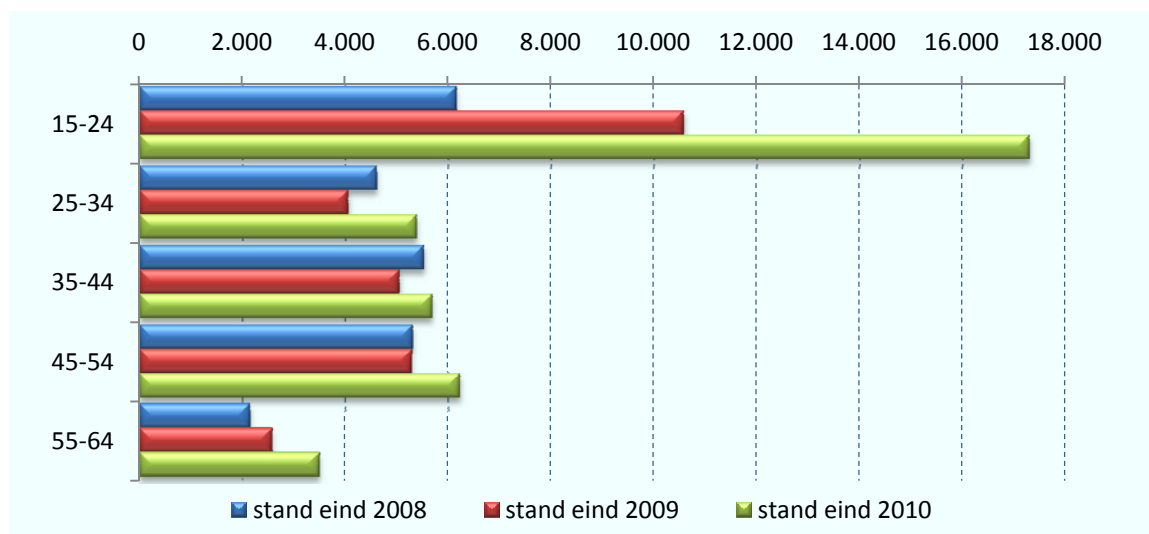
Figuur 29: Prognose ontwikkeling banen per sector 'normaalscenario'

Bron: prognose SEO

Op basis van veronderstellingen over hoe de banenuitval per sector verdeeld zal zijn over de verschillende leeftijdsgroepen, over het gedrag van de schoolverlaters en de ontwikkeling van de beroepsbevolking kunnen we doorrekenen in welke leeftijdsgroepen de werkloosheid zal landen. Figuur 30 toont het resultaat – met de kanttekening dat er nogal wat onzekerheid in de veronderstellingen zit, ook in de afwenteling naar leeftijdsgroepen. In deze prognose blijven de midden-groep relatief gespaard, wat niet helemaal spoot met de recente ontwikkelingen in de financiële sector. Hoe dan ook, het ligt in de lijn dat de pijn toch het eerst en het meest bij de jongeren gevoeld zal worden.

Figuur 30: Prognose werkloosheid naar leeftijdsgroep

Bron: Prognose SEO